

MISSUGUST
ÕNGE VAJAVAD
PUUETEGA
INIMESED?

MIS ON
PSÜHHO-
SOTSIAALNE
REHABILITAT-
SIOON?

KUIDAS PEAKS
MUUTMA
HOOLDE-
KODUDE
SÜSTEEMI?

MIKS ON
PUUETEGA
LASTELE VAJA
HUVI-
HARIDUST?

MAI 2013

PUUTE PUNKTID

SÕLTUMATU AJAKIRI, MIS VÕITLEB ERIVAJADUSTEGA INIMESTE ÕIGUSTE EEST

KÖIK EESTI PUUETEGA INIMESED, NENDE LÄHEDASED JA
NENDEGA TEGELEVAD SPETSIALISTID – ÜHINEGE!

NR 18

FOTO: HEIKO KRUIST

ÕNG PEAKS
OLEMA SELLINE,
MILLEGA SAAB
KALA PÜÜDA

PÕLETAVAD TEEMASID JÄRGMISES NUMBRIS:

KAS EESTIS MÕODETAKSE REHA- JA SOTSIAALTEENUSTE KVALITEETI?
KUIDAS REHABILITEERIDA PUUETEGA INIMESI KOGUKONNATÖÖ KAUDU?
KAS RASKE PUUDEGA LAPSE KAUGREISILE VIIMINE ON LIIGA SUUR RISK?

MÄNGIKS MÕTETEGA

Mis juhtuks, kui hakkaksime mõnesid asju teema hoopis teisiti kui siiani? Vahest ongi probleem selles, et oleme liigselt kinni praeguses, näeme kõike vaid läbi väljakujunenud vaatenurga?

Selles ajakirjas pakume välja mitu mõtet. Näiteks suunata kogu koolialaste puuetega laste rehabilitatsiooniteenuse raha otse koolidesse. Puuetega laste koolid saaksid nii võtta tööle kümneid täiskohaga sotsiaalpedagooge, huvijuhete või eluõpetajaid, kes tegeleksid rahabiliteerimist vajavate lastega igapäevaselt ja hoopis suuremas mahus, kui ükski rehakeskus tunnihindade alusel teha suudab. Äkki oleks sellest kasu? Ehk ei kulukski koolil rehaplaani tegemiseks 191 eurot, kui nad last päevast päeva tunnevad-jälgivad? Äkki oleks tulemus hoopis parem?

Või ütmõte, et suured hooldekodud võiksid praegusel kujul üldse kaduda ja nende asemel looksid omavalitsused kõikjale üle Eesti erivajadustega inimeste turvakortereid ja -maju, kus elab kolm-neli, viis-kuus või kümnekond puudega inimest. Ehk võiksid neid luua hoopis omastehooldajad ise, kes vajadusi kõige paremini tunnevad? Riiklik pearaha, reharaha ja inimeste pension annaksid viie elanikuga pere peale kokku 5000 eurot kuus. Ehk suudaks juhtimiskuldeta väike pere need inimesed palju paremini ellu integreerida kui suur hooldekodu?

Kui lastekodus kulub lapsele üle 1000 euro kuus, siis äkki leiduks sama raha eest ka kõikidele lastekodulastele pärispered? Ehk saaks sama rahaga töötada hoopis tõhusamalt?

Laseme vähemalt oma mõtted lendu! Võib-olla ongi mõni asi praegu täiesti valesti?

Tiina Kangro
PEATOIMETAJA

VANAPAGAN TUNNUSTAS AJAKIRJANDUSLIKKU TÖÖD JA VÕITLUST

FOTO: BULLS

Eesti Eripedagoogide Liit andis aprilli lõpus toimunud aasta-koosolekul üle oma traditsioonilise tunnustusmeene Vanapagan. See antakse inimesele, kes on aidanud kaasa eripedagoogika arengule või teinud midagi kaalukat selleks, et eripedagoogid saaksid paremini täita oma tähtsat rolli haridusasutustes ja laiemalt erivajadustega inimeste abistamisel.

Seekord pidas liit tunnustuse vääriliseks ajakirjanik Tiina Kangrot, mislābi ühtlasi tunnustati nii „Puutepunkti” telesaate kui ka ajakirja taga oleva väikese, ent tubli meeskonna aastatepikust tööd.

Ent miks just Vanapagan? „Vanapagan ei kaotanud kunagi kindlat meelt ega usku seatud eesmärgi saavutamisel. Ta rühkis katsumusi trotsides läbi elu, õppis pidevalt midagi uut ning tihti nähti teda ka targaks meheks peetud Rehepapi kolde ees istumas ja juttu puhumas. Järeltulevad põlved aga pajatavad tema tegudest siinamaani imelugusid,” põhjendas auhinda üle andes liidu juht, Kosejõe kooli direktor Vello Saliste. Tema sõnul avaldavad eripedagoogid sel viisil Tiina Kangrole oma tänu ja tunnustust nende hääle kuuldavaks tegemise eest Eesti ühiskonnas. „Spetsia-

listidena peaksime ka ise kõvemalt häält õppima tegema ning rohkem Eesti haridus- ja sotsiaalpoliitikasse sekkuma, kui asjad valesi lähuvad, nagu see on praegu juhtunud,” lisas liidu juht.

See oli seitsmes Vanapagan 14 aasta jooksul. Esimese tähtsa meene omanikuks sai 1999. aastal kõikidele eripedagoogidele teada-tuntud eeskuju ja õpetaja, pedagoogikadoktor Karl Karlep. Aastate jooksul on teiste seas laureaateks olnud Viivi Neare, Eha Vihm, Eha Viitar, Ana Kontor ja nüüdne liidu juht Vello Saliste ise. **Puutepunktide toimetis**

PUUTEPUNKTID

VÄLJAANDJA
MTÜ PUUTEPUNKTID
FAEHLMANNI 12,
10125 TALLINN
TEL 628 4405
E-POST INFO@VEDUR.EE
WWW.VEDUR.EE

© OÜ HARIDUSMEEDIA 2013
PEATOIMETAJA TIINA KANGRO
TOIMETAJAD ANNE LILL,
KAIDOR KAHAR
KEELETOMETAJA KAJA TÜRK
TRÜKIARV 10 000
TELLIMINE WWW.VEDUR.EE

KAS 40 LISAÕPETAJAT SUUDAKSID KOOLITÄIE LAPSI ELLU INTEGREERIDA?

PÄRIS HUVITAV KÜSIMUS ON, KUIDAS MÕÕTA REHABILITATSIOONITEENUSE TULEMUSLIKKUST. KAS PUUETEGA INIMESTELE ETTE NÄHTUD RAHA EEST SAAKS TEHA KA MIDAGI MUUD MÕISTLIKKU, ET SAAVUTADA REHABILITEERIMISE EESMÄRKI – PARANDADA INIMESE TOIMETULEKUT JA VÕIMEKUST OSALEDA ÜHISKONNAELUS.

Tegusamad vanemad leiavad oma lapsele asutuse, kus käia saamas rehabilitatsiooniteenust. Enamasti on selleks füsioteraapiatunnid, mis sarnanevad taastusraviga, või logopeedi- ja tegevusteraapiatunnid, mis kuuluvad pigem eripedagoogika valda. Sellega kaasneb muidugi hulk bürokraatiat, saatekirja taotlemine, rehabilitatsiooniplaani koostamine, allkirjade andmine. Tubli lapsevanem ei jäta seda riiklikult ette nähtud võimalust siiski kasutamata ja tihtipeale maksab veel pealegi, et joosta lapsega kord nädalas rehaasutusse. Sageli tuleb selleks laps koolist ära võtta, pärast tagasi viia, kulutada raha bensiini peale või taotleda omavalitsusest invatransporti.

Tore, kui vastutasuks näeb vanem,

et laps edeneb. Kodusele väikelapsele, kes siinses süsteemis tihtipeale lasteaiast ainult unistada võib, kujutab rehateenus kindlasti asendamatu sidet abistava maailmaga. Kuid kas need üks-kaks tundi nädalas ikka aitavad last ühiskonda kaasata? Või nädalane seanss rehaasutuses aasta kohta, mida sageli kaugematest piirkondadest pärit puuetega inimestele pakutakse?

Kurblooline on seegi, et paljud, kel selleks õigus ja ka vajadus, suurt organisatorivõimet eeldavale rehateenusele iial ei pääsegi.

PIDEVALT TOEKS

Ent teeme väikese arvutuse. Võtame näiteks Tallinna Tondi põhikooli või Tartu Masingu kooli, kus mõlemas õpib ligi 250 erivajadustega last. Masingu kooli direktor on aastaid rääkinud, et kooli juurde oleks vaja luua noorteklubi või päevakeskus, kus psüühiliste probleemidega ilmakodanikud saaksid veeta koolivälisest aegast, sotsialiseeruda, harjutada suhtlemist, tegeleda mõtestatud tegevustega. Koolis on küll tugev sotsiaalpedagoog, kes koos õpetajatega annab endast parima, kuid kuskil on inimvõimete piirid. Noortega oleks vaja harjutada iseseisvat elu, liikuda ringi,

valmistuda edaspidiseks eluks. Selleks aga koolil ressursi pole.

Korrutame ühele puudega lapsele ette nähtud rehateenuse aastaraha – 1295 eurot õpilaste arvuga. Ja saame üllatava tulemuse: nii Tondi kui ka Masingu kool võiksid palgata päevapealt tervelt 40 lisaõpetajat või rehabiliteerijat, kes hakkaksid saama pisut üle 700-eurost õpetaja baaspalka. Selle sisse mahub kenasti ka sotsiaalmaksu osa!

VÕIKS TEHA IMET

Mõelge nüüd, mida need õpetajad lastega ära teha suudaksid. Nende tööpäev algaks näiteks keskpäeval ja kestaks kaheksani õhtul. Nad käiksid lastega matkamas, harjutaksid iseseisva elu oskusi, trennitsid igapäevaselt nende sotsiaalsust, suhtleksid peredega. Vahest palkaks kool paar õpetajat vähem ja teeks osa rahaga midagi muud vajalikku, mis rehabilitatsiooni toetaks. Või kutsuks meeskonda noori vabatahtlikke ja mõtleks igasuguseid vahvaid asju välja.

Ka väiksemates koolides oleks mõttest abi. Rahast saaks iga kuue õpilase peale ühe lisapedagoogi kogu kooliaastaks. Mõtet tasub igal juhul kaaluda. **Tiina Kangro**

KAIDOR LÄHEB JÜRI ISIKLIKUKS ABISTAJAKS

JÜRI LEHTMETS ON TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOI 3. KURSUSE TUDENG. TA ON JUBA LAPSE-EAST LIHASEHAIGE, IGAPÄEVASEKS LIIKUMISEKS KASUTAB TA ELEKTRIRATASTOOLI. TA SAAB LIIGUTADA VAID OMA PEAD JA ÕIGE PISUT ÜHTE KÄTT. JÜRI LIIKUMINE ON VÄGA PIIRATUD: TA VAJAB ABI KÕIGE JUURES, ALUSTADES RIETUMISEST JA SÖÖMISEST NING LÕPETADES TUALETIS KÄIMISEGA.

Kuidas saab sellises seisus inimene õppida ülikoolis? Ja kuidas tal saavad olla unistused ja üldse – miks ta nii rõõmsa näoga on? Kas siis puuetega inimeste elu ei olegi üks rist ja viletsus?

Mõned kuud tagasi otsustasime „Puutepunkti” toimetuses, et uurime välja, kuidas täpselt Jüri igapäevaelu välja näeb. Mida ta suudab, kuidas saab tehtud asjad, mida ise ei suuda? Otsustasime, et saatejuht Kaidor Kahar läheb üheks päevaks Jürile isiklikuks abistajaks ja me filmime kogu selle pika päeva viimse detailini üles.

Jüri (25) on väga avatud meelega ja julge ning oli lahkesti nõus „rahvalgustuslikel eesmärkidel” eksperimendis kaasa lööma. Siin selle päeva lühikokkuvõtte nüüd ongi – anname sõna Kaidorile.

PÄEV ALGAB KELL 7.30

Kell 7.30 olen Tallinna tehnikaülikooli ühiselamu esimesel korrusel Jüri ukse taga. Eelmisel öhtul võtsin Jürilt võtme, et hommikul sisse pääseda, sest Jüri ise mulle ust lahti teha ju ei saa. Panen tule põlema ja näen, et Jüri on juba ärrganud. Esimese asjana vabastan ta hapnikumaskist, mis aitab tal öösel sügavalt hingata.

Minu esimene mõte, kui otsustasin Jüri abistajaks hakata, oli see,

kuidas käib ihuhädade kergendamine ja milline on selle juures minu roll. See asi saab kohe selgeks: Jüri ütleb voodist, et on vaja pudel tuua. Midagi pikalt mõelda ei ole aega, see asi tuleb lihtsalt ära teha. Oma poegadelega olen välja treenitud, kuid abistada võõrast meest... Tegelikult see nii ongi, tuleb ajast igasugune blokk maha võtta ja aidata. Abistajad teevad seda iga päev, miks siis mina peaksin nüüd peenutsema hakkama.

Jüri kaalub üle 80 kilo, seda on umbes nii palju, kui jõuaksin tegelikult vabalt sülle võtta. Riidesse saamiseks pole vaja teda voodist välja tõstagi. Sikutan talle jalga püksid, sokid ... ja siis tabab mind üllatus. Jürit polegi vaja sülle võtta, sest tal on selleks olemas abivahend, nn kurg – pisike kraana, millega saab inimest tõsta. Rihmade panemine ei ole küll kõige lihtsam, ent Jüri ütleb, et ta sellest ei sure, kui midagi valesiti läheb. Tegelikult on Jüril selliseid kraanasid kaks, üks kodus ja teine ühiselamus. Jüri ütleb, et ei mäleta, millal teda viimati palja inimrammuga tõsteti.

Kui Jüri istub ratastooli ja tema käsi on asetatud selle juhtimispuuldile, toimub muutus – talle tuleb sisse teatav enesekindlus, nüüd saab ta olla oma elemendis, tema kontroll olukorra üle paraneb, ta muutub

palju iseseisvamaks. See muutus on küll ehk vaevumärgatav, aga oluline.

PESEMINE JA SÖÖK

Hommikune pesu käib lihtsalt: abistaja teeb niiske rätiga silmnäo puhtaks ja tõmbab üle ka kaenlaalused. Hambaid peseb Jüri kummalisel kombel ise. Abistaja paneb pasta hambaharjale ja annab selle Jüri kätte, Jüri kummardub pisut ja saab sellega ise hakkama. Selle minimaalse liikumise, mis käel on, kasutab ta ära maksimaalselt. Seejärel valime Jürile riided ja siis on hommikusöögiga aeg. Abistaja teeb võileivad valmis ning need tuleb Jürile ette anda. Jüri ise ei söö, abistaja on tema käte eest. Siin tuleb vaadata, et söötmine oleks abistatavale mugav, liiga peale käia ka ei taha, aga samas tuleb jälgida, et ei peaks iga suutäit ootama. Tuleb leida hea tempo ja tasakaal suutäite vahel.

Tavaliselt käib Jüril hommikuti abis üks väikese lapse ema, kes elab üsna ühiselamu lähedal. See pakub talle vaheldust, samas ei ole töö konti murdev ja kahtlemata on Jüri põnev inimene.

TROLLIGA LINNA

Täna on Jüril vaja linna minna. Kõige parem on seda tegelikult teha trolliga. Esmapilgul võiks arvata, et invataks on mugavam transpor-

FOTO: HEIKO KRUIST

“ KUI JÜRI ISTUB RATASTOOLI JA TEMA KÄSI ON ASETATUD SELLE JUHTIMISPUULDILE, TOIMUB MUUTUS, TEMA KONTROLL OLUKORRA ÜLE PARANEB.

divahend, kuid elektriratastoolis inimene saab trolliga tegelikult samuti väga hõlpsasti liigelda. Seda muidugi siis, kui sihtpunkt on ühe liini ääres ning ei ole vaja ümber istuda, sest muidu võib sõit ühest linna servast teise võtta lõputult kaua aega. Meil on tarvis jõuda kesklinna ning pole ühtki korda vaja ümber istuda.

Tavaline inimene ilmselt läheb lihtsalt peatusse ja vaatab, millal järgmine troll tuleb, ratastooli kasutaja peaks aga tegema eeltööd ja uurima, millal liiguvad madala põhjaga trollid. Jüri ütleb, et neid tuleb keskeltläbi üks tunnis. Kui sellest maha jääd, on pahasti. Troll saabub täpselt. Lähen juhile ütleva, et on vaja kaldtee alla lasta. Ma kujutasin ette, et see on keeruline mehhanism, aga tegelikult võtab see aega kümnekond sekundit. Jüri sõidab ise trolli – ei mingit muret. Ta ütleb, et trollis on mugavalt ruumi ning ta tegelikult selleks abi ei vajagi. See andvat hea ja iseseisva tunde.

UUT PASSI TEGEMA

Kesklinnas on Jüril vaja minna kodakondsus- ja migratsiooniametisse passi uuendama. See asub ühes kaubanduskeskuses. Kesklinn on üldiselt väga mugav ja hästi läbipääsetav. Ühiselamust siia maani on Jüri saanud hakkama kõrvalise abita, nüüd aga on siiski ees takistus. Lif-

ti pääseb ta iseseisvalt, aga õige korruse nupu valimine on üle jõu käiv ettevõtmine. Selle töö teeb abistaja. Tavaolukorras muidugi Jüri paluks kedagi, liftinupu vajutamiseks pole ju tugiisikut tegelikult vaja.

Büroo on nagu ikka rahvast täis. Jüri on õnneks foto juba tehtud ja see aitab tublisti aega kokku hoida. Muide, ratastooliga Jüri sealsesse fotoboksi ei mahukski (nii et kõik ratastoolikad, võtke pilt kaasa, säästate kõvasti närve ja aega!). Ametniku juures tuleb anda näpupäljed. Jüri oma kätt liigutada ei suuda ja ametnik on veidi kohmetunud, kuid väga abivalmis. Proovin Jüri käe näpupäljelugejale tõsta, kuid see ei ulatu. Harutame ametnikuga veidike juhtmeid ja protseduur õnnestub siis-

“LIFTI PÄASEB TA ISESEISVALT, AGA ÕIGE KORRUSE NUPU VALIMINE ON ÜLE JÕU KÄIV ETTEVÕTMINE.

“TÄNA ON AGA PIDUPÄEV, SEST MINU NÄOL ON OLEMAS SÖÖTJA, JA JÜRI VÕTAB SUPI. SEDA POLE TA VIIMASED POOLTEIST AASTAT SÖÖNUD.

ki läbi viia. Muuhulgas tuleb anda allkirja näidis, mis on sama keerukas protseduur, sest Jüri suudab küll ise allkirja kirjutada, kuid käe tõstab õigesse kohta abistaja. Kui see tehtud, tuleb anda veel üks allkiri, et andmeid kinnitada. Siis maksta riigilõiv ja jälle anda allkiri. Nüüd peab kuu aja pärast passile ise järele tulema, sest kedagi volitada ei saa. Seega koheldakse kõiki võrdset, mingit erandit ei tehta ka ratastooli kasutajale.

Jüri sujub kõik hästi. Kui mõelda aga kõigi nende erivajadustega inimeste peale, kes dokumendi saamiseks peavad kontorisse kohale tulema, tekib hirm. Meil on e-riik, aga kohale on vaja tulla ise. Äkki saaks süsteemi kuidagi erivajadustega inimestele sõbralikumaks muuta?

ALGAB KOOLIPÄEV

Nüüd on koolimineku aeg. Täna on esimene koolipäev pärast eksameid. Graafik on hõre: kaks loengut ja kohtumine praktika juhendajaga, kuid selle järel ei või koolipäeva veel lõppenuks lugeda. Jüri kuulub ka üliõpilasesindusorganisatsiooni ja täna on kokkusaamine. Seega ootab ees pikk päev. Paras aeg keha kinnitada!

Ülikooli kohvik on rahvast punnil. Jüri sätib end järjekorra lõppu. Võtan kandiku ja panen toidu kandikule. Tavaliselt teeb seda mõni sõber või juhuslik abivalmis inimene. Sama lugu on maksimisega, võõrast inimest oma rahakoti kallale ei usalda meist keegi, kuid Jüri tuleb seda teha, sest kui süüa tahta, peab kedagi usaldama. Õnneks on üli-

kooli kohvik üsna turvaline koht. Tõenäoliselt hoiavad ka kohvikutädid Jüri silma peal, et midagi halba ei juhtuks. Tavaliselt võtab Jüri tahkema toidu, mida on võimalik ise süüa, mõni tuttav löikab kotleti katki ja annab talle kahvli pihku. Aega läheb, aga sellise toidu saab ta ka ise söödud. Täna on aga pidupäev, sest minu näol on olemas söötja, ja Jüri võtab supi. Seda pole ta viimased poolteist aastat söönud, seega miks mitte võimalust kasutada! Üks detail on veel, nimelt joogikõrs. Selle piskese abivahendiga saab mahla juua.

TUALETIS KÄIMINE

Tualetist läbi ja praktika juhendaja juurde. Jüri ütleb, et tavaliselt ongi just tualetis käimine see, mis asja kõige keerulisemaks teeb. Seda peab ta kahjuks päev ette planeerima, lepib kokku mõne sõbraga, kes teda abistab. Kuidas saab aga täpselt ette planeerida tualetiskäike, see jääb saladuseks. Ses suhtes on isiklik abistaja ikka väga oluline, ütleb Jüri, see loob turvatunde, ta on olemas, kui teda vaja on.

Jüri on kavas minna praktikal Eesti Liikumispuudega Inimeste Liitu. Ta õpib avalikku haldust, seda, kuidas riigi masinavärk toimib, ja saaks oma teadmistega liidule kasulik olla. Jüri ütleb, et liit peab täitma kaht väga tähtsat ülesannet: korraldama inimeste vaba aega, koolitusi jne, teisalt aga survestama poliitikuid ja mõjutama ühiskonnas toimuvaid protsesse. Praegu on kaalukauss ehk liialt suvepäevade korraldamise poole kaldunud, leiab Jüri. Kuidas aga leida see õige tasakaal,

eks see olegi nüüd tema ülesanne.

Järgmiseks tuleb statistika loeng. Jüri ütleb, et tema keskmine hinne ülikoolis on üle nelja, see on suhteliselt hea tulemus. Statistika ei ole aga Jüri lemmikvaldkond ja siis, kui õppejõud annab kohustusliku kirjanduse loetelu, mis on suuremalt jaolt ingliskeelne, hakkab Jüri minu meelest hirm. Tunnen talle kaasa, sest ka mul ei ole reaalsed kunagi kõige tugevamad olnud, kuid see ei puutu asja.

Tavaliselt jääb abistaja ukse taha ootama, aga täna arvab Jüri, et võiksin aidata tal märkmeid teha. Mul on ülikoolist möödus umbes 10 aastat, nii et see, kuidas eristada olulist ebaolulisest, on paras väljakutse. Eriti kui tegu on ainega, millest mul puudub igasugune ettekujutus. See paneb isikliku abistaja proovile, nagu näha, peab olema valmis kõigeks!

AKTIIVNE KA VABAL AJAL

Pärast loenguid läheb Jüri tudengimajja, kus toimub üliõpilasesinduse koosolek. Jüri ütleb, et ta ei ole kõige tugevam poliitik, kuid tähtis on olla pildil ja oma sõna sekka öelda. Jüri ei võitle otseselt ratastooli kasutavate tudengite õiguste eest, kuid kahtlemata on kõigil tulevasel ratastooli kasutajatel ülikoolis parem hakkama saada tänu sellele, et ta on olnud oluliste otsuste tegemise juures. Kuulan, kuidas tudengid koosolekut peavad, aeg-ajalt pistan Jüri suhu mõne küpsise ja pakun juua.

Kell on märkamatult õhtusse jõudnud, pärast kella 21 saab koolipäev läbi. Tegelikult koolis Jüri

suuremat abi ei vajagi, sest hooned on hästi ehitatud ja igale poole pääseb ligi. Põhiliseks probleemiks ongi tualetis käimine. Sellist luksust, et keegi terve päeva Jüri kõrval on, kahjuks Eestis ei ole.

Isikliku abistaja teenus pidavat olema heal järjel Tartus, seal on sihtgrupp tublisti linnavalitsust survestanud. Hollandis aga näiteks on erivajadustega inimesed seatud elama ühte linnaossa ja seal toimib nende abistamine väga hästi. Soomes on asi korraldatud nii, et kohalik omavalitsus annab abivajajale palgaraha ja too otsib endale sobiva abistaja.

TAGASI ÜHISELAMUS

Ja olemegi tagasi seal, kust hommikul alustasime – ühiselamus. Õhtused toimetused on nagu kõigil inimestel: söömine, pesemine ja magama. Selleks hetkeks oleme koos olnud pea 14 tundi. Päev ei ole olnud füüsiliselt raske, kuid kahtlemata kurnav. Peab ju pidevalt olema olemas, ümbrust jälgima ja Jüri soove aimama. Üks tähtis asi on abistaja töö juures see, et abistaja ei tohi kontrolli üle võtta, ta peab laskma hoolealusel ise otsustada, see on ikkagi tema elu ja tema tegemised. Ei tohi inimeselt võtta tema iseseisvust, abistaja sekkugu alles siis, kui on vaja.

Magamaminek käib samamoodi nagu hommikul – „kurega“, mis minu meelest on ikkagi üks kraana. Tõstan Jüri ratastoolist voodisse, võtan tal riided seljast ja siis hakkab pihta õige asendi otsimine. Kujutage nüüd endale ette, kui te enne uinumist otsite endale sobivat ja kõige

“MEIL ON E-RIIK, AGA KOHALE ON VAJA TULLA ISE. ÄKKI SAAKS SÜSTEEMI KUIDAGI ERIVAJADUSTEGA INIMESTELE SÕBRALIKUMAKS MUUTA?”

mugavamat asendit. Ilmselt proovite nii mõndagi varianti, kohendate patja ja tekki. Ja kui midagi õõsel ei meeldi, keerate end mõnusesse asendisse. Aga Jüri ennast iseseisvalt üldse liigutada ei saa, koos abistajaga tuleb nüüd leida asend, mis oleks mugav hommikuni. Ma ei liialda, kui ütlen, et otsime seda õiget asendit ligi veerand tundi, kord on padi pahasti ja siis tekk liiga viltu. Ma saan Jürist täiesti aru, see ei ole kapriis, proovige ise olla kaheksa tundi asendis, mis on ebaumugav.

KOKKUVÕTTEKS

See päev oli kahtlemata suur väljakutse, nii et sügav kummardus nende inimeste ees, kes abivajajatega iga päev töötavad. Jüri küsis minult päeva lõpus, kas oleksin seda tööd nõus tegema, kui saaksin selle eest normaalset tasu. Vastus on ei – tasu eest mina ei ole sellist tööd nõus tegema, minu huvid on lihtsalt natuke teistsugused. Aga kahtlemata oleksin nõus rahata aeg-ajalt kellegi abis käima. Sest see töö pakub tegelikult väga palju. **Kaidor Kahar**

KAADRID SAATEST „PUUTEPUNKT“

Keerukus ongi selles, et erivajadustega tudeng peab ise kombineerima, kuidas palgata sobiva koormusega abistajat, ise sellise inimese leidma ja ise talle ka maksma. Jürit on vahel aidanud Lions-klubi. FOTO: HEIKO KRUUSI

KA ÕNG PEAB OLEMA IGALE ERIVAJADUSEGA INIMESELE ISEMOODI

JÜRI LEHTMETS LOODAB, ET RIIGITEADUSTE SPETSIALISTINA SUUDAB TA TULEVIKUS MÕJUTADA SEADUSLOOMET JA EESTI AVALIKU HALDUSE TAVASID NII, ET PUUETEGA INIMESTEL POLEKS ENAM NII RASKE ÜHISKONNAELUS TEISTEGA VÕRDESELT KAASA LÜÜA.

Jüri on lõputu optimist ja hoolimata sellest, et paljud lihtsad asjad on tema jaoks mitu korda keerukamad ja aeganõudvamad kui tavaliste inimeste jaoks, jaksab ja jõuab ta uskumatult palju. Tööandjad pidades puuetega inimeste juures sageli kahtlustama, et äkki nende töövõime on vähene. Kui nad Jürit näeksid ja tundma õpiksid, siis kaoksid sellised mõtted kohe.

Ent kuidas Jüri nii vastupidavaks ja optimistlikuks on saanud? Teame ju ka, et paljud puuetega inimesed istuvad kodus ja nukrutsevad. Või siis usuvad, et nad tõesti ei saa ega suuda, neile pole loodud tingimusi ega antud piisavalt abi.

Tegelikult on ka Jüri elus olnud tühemikke ja tagasilööke. Ega see kõik ole läinud õlitatult ja muredega.

KES TEEB, SEE JÕUAB

✿ Jüri on Tallinna linnavalituse noortenõukogu liige, Eesti Lihasehaigete Seltsi juhatuse liige, Eesti elektriratastooli saalihoki klubi asutaja ja juhatuse liige, klubi Händikäpp (www.handikapp.ee) ja Tallinna Liikumispuudega Inimeste Ühingu (www.tlii.ee) liige ning Eesti Liikumispuudega Inimeste Liidu (www.elil.ee) aktivist.

✿ Jüri kaasabil hakati korraldama meelelahutusürituste sarja „Party On Wheels”, millega tutvustatakse avalikkusele liikumispiiranguga noorte tegemisi (vt lisa www.partyonwheels.eu). Selle meeskond oli nõustajaks ka filmi „Klass” 6. osa juures, mis rääkis tulistamise tagajärjel ratastooli jäänud Toomasest.

✿ Jüri on korraldanud Tallinna Autobussikoondise bussijuhtidele ja reisisaatjatele koolituse „Puudega inimeste teenindamine ühistranspordis”, millega jäädigi väga rahule. Nüüd on plaanis viia samalaadne üritus läbi söögikohtades ja teenindusasutustes.

✿ Jüri on kaasa löönud poliitikauringute keskuse Praxis projekti „Noored dialoogis poliitikutega” meeskonnas.

✿ Ta on osalenud noorte riigikogus (2010), mitmel Euroopa Noorte koolitusel ning noortevahetuse programmides Soomes, Belgias, Saksamaal ja Eestis, SINA suurtöökohtadel, kus jagasid tarkuse-teri Peep Vain, Aivar Haller jt.

✿ Jüri on 2010. aastal tunnustatud aunimetusega „Hea eeskujuga”, teda on kutsutud töölounale koos riigikogu esimehe Ene Ergmaga, ta on saanud Kehtna valla tänukirja erivajadustega noorte tegevuse hoogustamise eest jne.

Rein oli kuldsete kätega töömees ja selge sõnaga lihtne inimene. Nii ta hakkaski maa alt ja maa pealt pojale haridustee jätkamise võimalust otsima.

„Mäletan hästi, kui arutasime Jüri isaga seda küsimust ja jõudsime järeldusele, et Astangu kutserehabilitatsioonikeskus peaks see koht olema. Seal on õpilaskodu, saab omandada eriala ja keskhariduse. Ega tookord keegi veel ülikooli peale mõelnudki. Aga Astanguga oli tollal muidugi see probleem, et nii raskeid juhtumeid kui Jüri sinna ei võetud”, meenutab Eesti Liikumispuudega Inimeste Liidu juht Auli Lööke. „Jüri isa surus selle plaani siiski läbi. Ise korraldas kõik, veenis ümber asutuse juhid, näitas ja aitas,” lisab ta. Ning poisid pääseski pärast mõningast kodus olemist õppima.

Reinust sai Jüri-suguste ratastoolipoiste kaitseingel, Eesti Lihasehaigete Seltsi aktivist, ratastoolihoki treeningute käivitaja, abistaja, toetaja ja korraldaja. Selle kõige kõrval oli ta toeks ja abiks oma kodukoha puuetega inimestele. Parandas abivahendeid, viis abistajaid ja abivajajaid kokku. Kahjuks lõppes Reinu teekond kaks aastat tagasi. Õnneks sai ta lahkudes kaasa võtta teadmise, et Jüri on kasvanud tubliks noormeheks, kes rängast puudest hoolimata loodetavasti elus läbi lööb. Ja õnneks olid isa eeskujuga ja organisatorivõimed nii nakkavad, et ka Jürist on saanud suur aktivist ja väsimatu asjaajaja, kes ei mõtlegi leppida sellega, et kui ametlikud abisüsteemid on vähetõhusad, jäävad puuetega noored elust kõrvale. Vastupidi – ta ise püüab nüüd teha kõik selleks, et asjad muutuksid.

Milline peaks olema liikumispuudega inimese toetamise süsteem?

Inimesekeskne. Nende jaoks, kellele teenus on mõeldud. Et inimeste ees seisvad probleemid oleks lahendatud: kui kõne all on tööle minek, siis tugi peaks just seda aitama. Ei tohiks olla ka meeletut paberimajandust. Samuti ei ole tugisüsteemi eesmärk inimestele raha jagada,

vaid ikka korraldada, et asjad sujusid. Praegu eelneb probleemi lahendamisele kohutav hulk bürokraatiat, mis tekitab palju lisapingeid ja vahel kaob eesmärk hoopis silmist.

Isiklik abistaja (ehk teine inimene) kogu aeg kõrval on väga kulukas. Kuidas abistamist kõige mõistlikumalt korraldada?

Kõige mõistlikum oleks need asjad ühendada nii, et isikliku abistaja töö ei oleks ainult kõrval viibimine ja ta saaks samal ajal oma tööd teha. Mõnele kaastöötajale võiks maksta lisatasu selle eest, et ta avaks minusugusele kolleegile uksi, tooks teetassi jne. Ma arvan, et 100 euro eest leiaks igal töökohal sellise inimese. See raha peaks tulema riigilt, mitte abivajaja palgast. Riik saaks aga raha jälle abivajaja palgalt tulevatest maksudest. Kui ma ei pääse tööle, siis ma ju makse ei maksa. Kui ma aga töötan, pole ju õige teha ka nii, et maksan riigile makse ning lisaks maksan veel kogu oma palga abistajatele. Siis kaob ju töötamise mõte ja ma muutun riigile üksnes kuluartikliks.

Teine vajalik asi on hädaabinupulaadne teenus, mis oleks vajaduspõhine. Et kui mul on vaja näiteks tualetti minna, mida ma ise ei saa, siis vajutan nuppu – see paarkümme minutit jõuab ikka kannatada. Samas annab see kindluse, et abi tuleb ja ma saan sellele lootuda. Pole ju mõeldav, et pääsen tualetti vaid kolleegide armust, ega ka see, et keegi istub terve tööpäeva ukse taga ja ootab mu soove.

Kas sinusuguse inimese jaoks peaks eesmärk olema täiesti avatud tööturul tegutsemine ja iseseisvas elus toimetulek või siiski elamiskohaks mingi sotsiaal-maja tüüpi eluase, kus abi on käe-jala juures?

Õige oleks kombineeritud variant, kus abistamine oleks lähedal, aga säiliks iseseisev elu. Soomes oli kortermaja, kus elasid koos erivajadustega inimesed, ning samas majas oli olemas abistaja ja kui abi oli vaja, siis tuli lihtsalt helistada ja ta tuli appi.

Jüri on pärit väikesest maakohast Lellelt. Kui põhikool oli läbi saanud, haigutaski tema eluteel esimene suur auk. Elektriratastoolis liikuvale poisile, kes kodust kaugemal ise hakkama ei saa, gümnaasiumi ei leidnud. See oli nüüd esimene koht, kus süttis punane tuli, ja Jüri võinukski koju jääda.

Ent just Jüri isa oli tookord see, kes otsustas, et ei saa alla anda. Isa

See inimene oli kohaliku omavalitsuse palgal. Samas oli see ökonoomne, sest kui majas on kõik ligipääsetav, siis on abi vaja üsna vähe ja ühest abistajast piisab paljude jaoks.

Miks nii paljud puuetega inimesed, ka korraliku haridusega liikumispuudega inimesed jäävad eraldatusse ja koju?

Võib-olla on peamine viga motivatsioonis. Meie süsteemis on tihti mõttekam kodus istuda, kui tööle minna. Hädavajalikud teenused, mis töö käimisega on seotud, kujunevad inimeste jaoks enamasti kallimaks kui palk, mis töö tegemise tekitab. Ollakse küll täiskasvanud inimene, aga sõltutakse siiski täielikult perest, nendest inimestest, kes vabatahtlikult, ent pidevalt aitavad. See tähendab, et ollakse sõltuvad ega olda võimelised tegema oma plaane. Kui vabatahtlikke parasjagu pole, siis jääb tööle minemata, aga nii ei saa ju töö käia. See võtab tuju ära ja paljud annavadki alla.

Millest Eestis abi ja toe poolelt kõige rohkem puudu jääb?

Vastus on üksainus sõna: terviklahendus. Selleks, et elada, peab ise leiutama süsteeme, taotlema ja otsima, paluma ja kombineerima. Mis võrdsed võimalused need on?!

Kas viga on seadustes või inimestes?

Viga on ikka põhiliselt inimestes. Seadusi saab ju painutada nii, nagu vaja on. Ametnikule on antud vabadus inimeste eest seista, aga tihti valivad nad just tee, et ajavad paberites näpuga järke. Ametnikud järgivad seadusi ja mulle tundub, et unustavad sageli inimese oma probleemiga üldse ära.

Kas viga on rahas või arusaamades?

Kõigepealt on ikka suhtumine, küll siis leitakse raha ka. Raha taha peitu püüda on argpükslik. Sage li on ju vaja ainult leidlikku ideed ja probleemi saabki lahendada. On olukordi, kus raha ei kulugi. Meil seda võimalust alahinnatakse.

ÜLIKOO EI NÄE PUUETEGA TUDENGITES PROBLEEMI

Tallinna tehnikaülikooli sotsiaalteaduskonna riigiteaduste õppetooli bakalaureuseõppe juht Leno Saarniit ütleb, et liikumispuudega tudengitega ei ole tegelikult ülikoolil mingit erilist muret. „Neile tuleb lihtsalt pisiasjadega teatud hetkedel vastu tulla, näiteks eksamite läbiviimise korralduse juures, et nad saaksid kirjutada sobivas arvutis jne. Aga muid probleeme ei olegi, sest tudengitena on nad täpselt sama nutikad kui kõik teised ning sageli isegi töökamad ja visamad,” räägib ta.

„Pisut keerulisem on siis, kui erivajadus ei seisne ainult liikumistakistuses, vaid on seotud mõne haiguse või terviseprobleemiga, mis pidurdab õppetöös osalemist ja edasijõudmist. Siis võib tekkida mahajäämus ning on tarvis teha suuremaid kohandusi ja erandeid. See võib olla keerukas, aga püüame alati ka siis otsida sobivat koostööd, et inimene saaks õpingud edukalt läbida,” lisab ta.

Õppejuhi hinnangul on Jüri Lehtmeets tudeng, kes saab kõigega hak-

kama ja kellega pole üldse mingeid raskusi. „Loenguruumis on vaja tema jaoks lihtsalt laud pisut eemale nihutada, et ta ratastooliga ligi pääseks, aga selle teevad kaastudengid jooksu pealt ära,” ütleb ta.

Tehnikaülikool on ka juba aastaid tagasi kohandanud pea kõik hooned liikumispuudega inimestele ligipääsetavaks. Vähimagi probleemi korral muudetakse tunniplaani ja ruumijao-tuskava, et kõigil oleks võimalik osaleda. See puudutab kogu kampust, tudengi enda korraldada jääb vaid see, kuidas ta kodust ülikooli tuleb.

Tehnikaülikooli sooviv suhtumine erivajadustega tudengitesse väljendub ka selles, et vastuvõtueeskirjas on klausel, et igal aastal võetakse kuni viis puudega, laste- või turvakodust tudengiks pürgivat kandidaati erikoras tasuta kohale, kui nad üldistele sisseastumistingimustele vastavad. „Meie meelest ei kujuta erivajadustega õppijad mitte mingisugust probleemi, vaid nad on täiesti samaväärsed teistega,” märgib Leno Saarniit.

Omalivitsused püüavad abistaja rahastamisel enamasti aidata, kuid sageli on neil kehtestatud kõigile võrdne kuu tundide ülempiir, sellest aga tõise puudega inimesele ei piisa. KAADER SAATEST „PUUTEPUNKT”

Kas kala või õng? Mis see õng üldse puudega inimesele on?

Jah, palju räägitakse, et abivajajale pole tarvis kala, vaid õnge. Aga tegelikkuses öeldakse alati: aitaks küll, aga raha ei ole! Ideaalis peab ka õng

olema kohandatud vastavalt abivajajaja vajadustele, meil aga püütakse kõikidele anda ühesugust õnge. Ja enne õnge peab veel ootama sada aastat ja täitma sada paberit.

Küsinud Tiina Kangro

MIS ASI ON PSÜHHOSOTSIAALNE REHABILITATSIOON?

EESTI PUUETEGA INIMESTE GRAND OLD MAN MIHKEL AITSAM RÄAKIS PUUTEPUNKTIDELE, MIDA TA ARVAB PUUETEGA INIMESTE OLUKORRAST, REHABILITATSIOONI KORRALDUSEST JA SELLEST, KUIDAS PUUETEGA INIMESTE ELU KÄIMA PEAKS.

Mihkel Aitsam (82) on ise lapsest peale invaliid, liigub kahe karguga, sest jalad ei kuula üldse tema sõna. Ta teab, mida ta räägib, sest on kõik omal nahal läbi proovinud. Ja see, mida ta ütleb, on üsna konkreetne: puue on kinni eeskätt „kõrva-de vahel” ja just sealtkaudu tuleb ka puuetega inimestele tuge anda.

Lihtne on heita voodisse ja öelda: ma olen puudega, ma ei saa. Aitsam lõpetas ise kooli ning kui tollase süsteemi järgi oli 16-aastaselt võimalik taotleda invaliidsust ja sellega kaasas käivat pensioni, siis ei teinud ta seda: „Ma ei tulnud tol hetkel selle pealegi, et see võiks ka minu kohta käia,” muheleb eluaeg jalutu olnud mees tagantjärele. Viis aastat hiljem ajas ta oma paberid siiski korda.

Nüüd aga, kui pikk elu elatud, ütleb Mihkel Aitsam: „Mida puuetega inimesed vajavad, on eelkõige vaimne ja moraalne tugi. Nad vajavad tuge isenda leidmiseks, tuge, et keegi oleks nende kõrval ja aitaks neil välja töötada vettpeidava plaani, kuidas puudega elada ja hakkama saada. Nad vajavad usku, lootust ja toetavat kätt. Seda nimetatakse psühhosotsiaalseks rehabilitatsiooniks.”

KOHANEMISÕPE

Mihkel Aitsam on omal moel Eesti rehabilitatsiooniteenuse isa. Kuid seda, mis praegu rehateenuse nime all Eestis toimub, ta oma pojaks ei tunnista. Aastakümneid tagasi hakkas ta enda ümber koondama teisi hakkajaid invaliide ja spetsialiste,

KAADER SAATEST „PUUTEPUNKT”

Järgmises ajakirjanumbris räägime üksikasjalikumalt, milliseid meetodeid kasutatakse maailma praktikas selleks, et luua tingimusi ning aidata kaasa puuetega inimeste ja nende perede tervenemisele.

keda valdkond huvitas, ning koos puhuti hing sisse Karaski kriisiabi-keskusele, kus hakati puuetega inimestele korraldama kohanemiskursusi ja nn juhitud mõttetalguid. Inimesed viidi mitmeks päevaks kodust eemale, et nad saaksid täielikult oma „tervenemisse” süveneda, ning üheskoos otsiti üles vastus küsimusele, kuidas edasi. Järgnesid jätkukontaktid, toetav võrgustik, õppematerjalid, hooliv tugi. „Ja see töötas!” ütleb Aitsam.

Ta lisab, et täpselt sama teed pidi saaks eraldatusest ja allaandmisest välja kiskuda teovõimetute pere-liikmete hooldajad: „Lihtsalt nende hoolealustele tuleb tagada mõistlikud hoiuvõimalused, et nad saaksid nende kõrvalt ellu tagasi tulla.” Vaimupuudega inimesele on ju päevahoid või tugiisik sama mis liikumispuudega inimesele ratastool, protees või kargud.

RÕHK TERVENEMISEL

Kuulan Mihkel Aitsamit ja mõtlen, et kogu edumeelne maailm ongi viimasel tosinal aastal just seda teed läinud. Spetsialistide keskse „rehabilitatsiooniteenuse” asemel on puuetega inimeste abistamisel põhirõhk nihutatud kogukonna toele

ja kaasamisele, hästi inimesekesksete tugivõrgustike loomisele tervenemiseks ja taastumiseks (ingl k *recovery*). Arstiabi, abivahendid ja kohandatud keskkond on hädavajalikud, aga sealt edasi sõltub ju kõik inimese hingeseisundist, eneseusust ja motivatsioonist. Ning tema lähedaste hingeseisundist, eneseusust ja motivatsioonist toime tulla ja keerulisest olukorrast hoolimata oma tee leida. Praeguses rehateenuses kirjas olev „sotsiaalnõustamine” on ilmselt umbes selleks mõeldudki, kuid kahjuks pole see tööle läinud, sest kabineti vaikuses loetud tundidega kedagi sotsiaalselt rehabiliteerida pole veel kellelgi õnnestunud. **Tiina Kangro**

“ MIHKEL AITSAM ON OMAL MOEL EESTI REHABILITATSIOONITEENUSE ISA. KUID SEDA, MIS PRAEGU REHATEENUSE NIME ALL EESTIS TOIMUB, TA OMA POJAKS EI TUNNISTA.

KOOS KRIMINAALIDEGA LUKU TAGA VÕI ISEENESE HOOLEKS

„PEALTNÄGIJAST” NÄHTUD TRAAGILISE LÕPUGA LUGU MEEGOMÄE HOOLDEKODUST LAHKUNUD NOORMEHES AJENDAS PALJUSID VANEMAJD PUUTEPUNKTIDELE OMA MUREDEST RÄÄKIMA VÕI KIRJUTAMA. „KA MEIE POJAL MARGUSEL VÕINUKS OLLA SAMA SAATUS NAGU SEL POISIL „PEALTNÄGIJAS”, ALUSTAB OMA PIKKA KIRJA TIINA HEIER, KEL ON OMA POJAGA SEOSSEL OLNUD ERIHOOLDEKODUDEGA TEGEMIST JUBA SEITSE AASTAT. SIIN ON KIRI TÄISPIKKUSES.

2. juunil saab Margus 38-aastaseks. Ta on pere keskmine. Meil on viis last, kaks neist temast vanemad ja kaks nooremad. Kõik peale Marguse on terved. Ka Margus sündis tervena ja beebina oli ta väga rahulik laps. Kolmekuuselt jäi ta nohuse. Lastearst leidis, et nohu pole vaja ravida. Mõned nädalad hiljem sai aga nohust kahepoolne keskkõrvapõletik. Järgnes haiglaravi Elvas ja Tartus ning kui Margus viimaks vahetult enne aastast sünnipäeva koju lubati, ta vaid istus. Õnneks toibus ta kiiresti ja kolm kuud hiljem Tartu lastehaiglasse kontrolli mineku eel jooksis juba vudinal. Isegi arstid ei tahtnud uskuda, et laps võib end nii kiiresti arengus „järele tõmmata”.

Kahjuks ei olnud aga meie mured Margusega sellega veel möödas. Vastupidi, mis kõik veel ees seisab,

OLIME KADUMISEST KA POLITSEISSE TEATANUD, PATRULL OLI TA ÖÖSEL ISEGI KORRA KINNI PIDANUD – TALLE OLI ANTUD HELKUR.

ei osanud me siis ettegi kujutada. Margus hakkas tihti põdema ja alati, kui palavik tõusis üle 39 kraadi, olid platsis krambid. Kooliminekuks saime aasta pikendust. Margus alustas kooliteed tavakoolis, ent juba 1. klassi viimasel veerandil suunati ta abikooli. Neid aastaid ei tahaks enam meenutada. Igas klassis kulus Margusel kaks aastat. 4. klassi taheti ta jätta kolmandaks korraks, aga toona tähendanuks see lapse koolikõlbmatuks tunnistamist. Meie päästerõngaks sai koduõpe. Algul õpetasin Margust mina, hiljem õppis ta juba ise, mina ainult kontrollisin õppetükid üle, ning kord nädalas käis ta õpetaja juures vastamas. Koduõppel lõpetas ta igal aastal klassi. Põhikooli lõpueksamitel Margus siiski ei käinud, sest emakeele eksamit ei oleks ta mingil juhul ära teinud. Ta ei tee vahet k-p-t-del ja g-b-d-del.

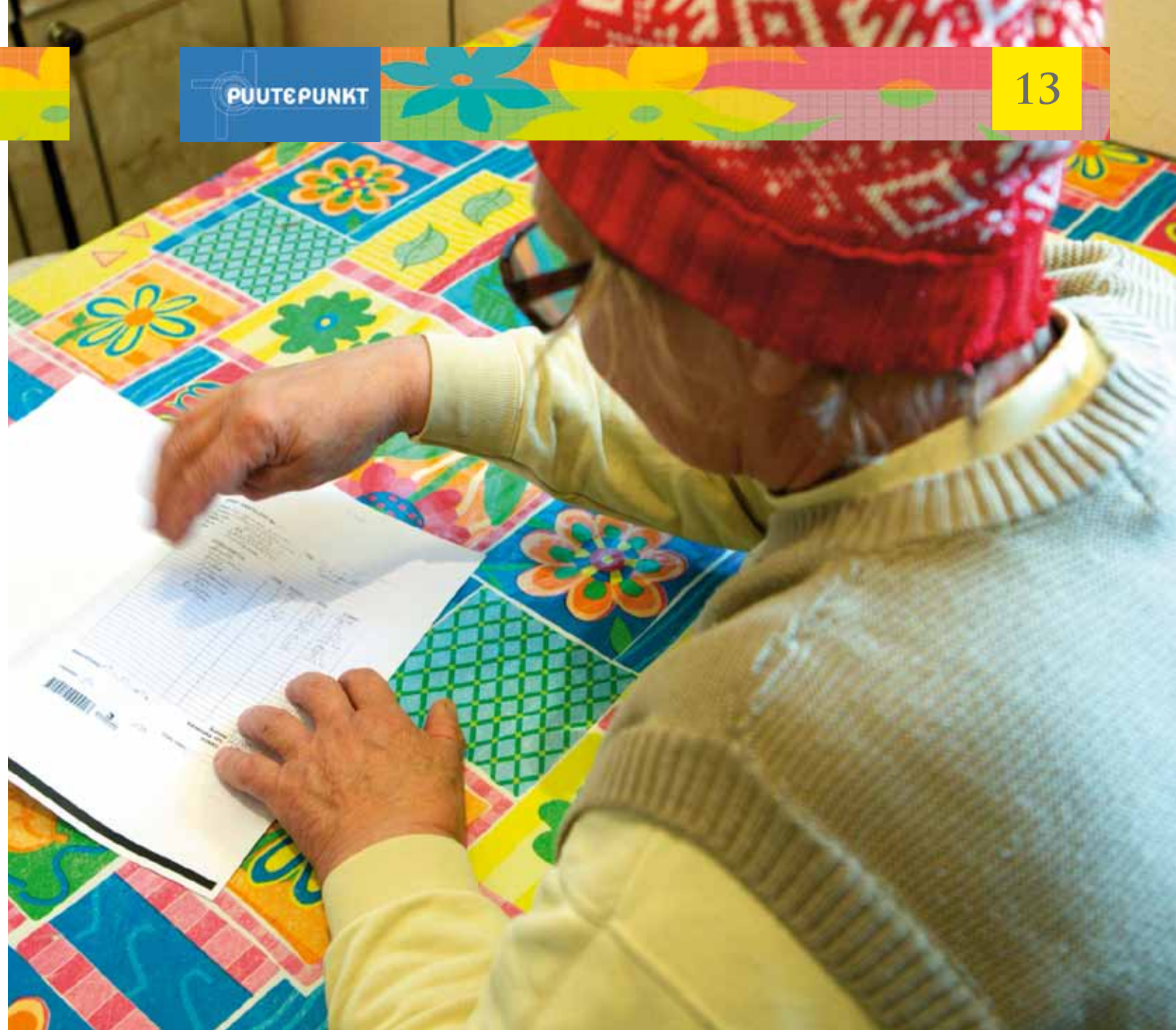
PÄRAST KOOLI TÜHJUS

Kool sai läbi ja Margus jäi koduseks. Oli ju saanud uus riigikord ja isegi tavainimestel polnud maal tööd. Mis siis veel piiratud võime ja võimekusega noorest rääkida. Elame Puhjas. Kevaditi ja sügiseti käis Margus ühistus kive korjamas, muidu tegi lihtsalt kodu majapidamistöid. 21-aastaselt hakkas ta saama invaliidsuspensiooni, enne seda oli ta arstide arvates veel puude ja mittepuude piiri peal.

Kõige hullem oli siiski see, et mida aasta edasi, seda tigemaks ja kiuslikumaks Margus muutus. Tagantjärele saan aru, et see oli vaimsete probleemide süvenemise aeg, kus saanuks asjakohase abiga veel midagi ehk ümber pöörata. Margus võis tühise asja peale ägestuda ja isegi kallale tulla. Käisime psühhiaatri juures, ta sai süste, aga need ei lahendanud probleeme. Kui märatsemishood väga ägedaks läksid, kutsusin Tartust kiirabi. Seda tuli teha palju kordi ja meeles on, et alati said mulle kui Marguse emale osaks väga halvad sõnad. Et kuidas me siis ise oma pereliikmaga hakkama ei saa? Aga muud väljapääsu ka polnud. Ühel hetkel andsid arstid soovitus, et Margus oleks parem paigutada kohtumääruse alusel hooldekodusse. Ajasime valla sotsiaaltöötajaga paberid korda ja kohus tegi otsuse ära. Pool aastat ootasime vaba kohta ja seejärel viidi Margus Võisiku hooldekodu kinnisesse osakonda. Ta oli siis 31-aastane.

KOOS KRIMINAALIDEGA

Kohus oli otsuse teinud esialgu kolmeks aastaks. Kui see aeg hakkas läbi saama, asusime uurima, kuidas saaks Marguse hooldekodus viibimist pikendada. Nüüd aga juba omaenda taotluse alusel ja lahtises osakonnas. Ega uuesti koju istuma tulek poleks ka parem lahendus olnud.

Marguse ema Tiina ütleb, et ta ei soovitaks isegi vihavaenlasel hoida oma last halvas hooldekodus. Tema meelest saavad asjad aga paraneda vaid siis, kui omaksed oma mured ausalt välja räägivad. FOTOD: ALDO LUUD (ÕHTULEHT)

Kinnises osakonnas oli poeg koos kriminaalse minevikuga inimestega ja eks nood kasutasid ka vaeseid „sandikesi” igal sammul ära, nii kuus jaksasid. Kas siis oma huvides või niisama löbu pärast. Õpetasid neile igasuguseid nõkse: kuidas rohu võtmisest kõrvale hiilida, kuidas teisele hoolealusele „efektiivselt” tuupi teha jms. Nende inimeste hulka ma enam oma last saata ei tahtnud.

Kuigi valla sotsiaaltöötaja arvas, et muretseda pole tarvis, asjaajamine ei võta aega rohkem kui paar kuud, läks meil nii, et Margus oli uue koha ootel vahepeal siiski üle poole aas-

ta kodu. Kord ununes meie taotlus kellegi ametniku lausahtlisse, siis tuli oodata rehabilitatsiooniplaani, siis selgus, et plaanis olid vead sees ja need vajasisid parandamist. Seejärel saabus aasta lõpp, riigi rahakott oli tühi ning olgugi et Margus oli ööpäevase erihoolduse eelisjärjekorras, polnud võimalik teda hooldusele võtta.

Sel bürokraatiast põhjustatud pausil kahe hooldekodu vooru vahel juhtus meil kodu aga üks väga ehmatahv vahejuhtum. Margus ägestus jälle mingi tühise asja pärast ja läks isale kallale. Sain õnneks veel

viimasel minutil vahele. Pärast seda läks meie tütar, kes on Marguse ametlik eestkostja, pensioniametisse kohale ja küsis, kas tõesti ootame siis nüüd nii kaua, kuni vaimuhaige inimene kodus kellegi ära tapab. Et kas alles siis leitakse eelisjärjekorras olevale inimesele pearaha ja jätkuhoolduskoht!?

Kuu aega hiljem, 14. jaanuaril 2010 sai Margus uuesti koha ja naasis Võisikule. Käisin teda, nagu ikka, igal teisel nädalal vaatamas. 35. sünnipäevaks suve hakul toime ta koju ja siis see algas – Margus hakkas hooldekodust jalga laskma. Ühel

varahommikul oli ta, kõpsti, kodus ja kõik.

SAI POLITSEILT HELKURI

Kuivõrd Võisikul olid juba kinnises osakonnas olnud väga-väga segased lood (kui pehmelt öelda) hooaleuste rahadega – väike kopiakas jääb ju neil igal kuul pensionist n-ö kommirahaks –, siis korraldasin asjad nii, et poja taskuraha oli hoiul ühe mu tuttava käes, kes elab Võisiku hooldekodu kõrval. Kui Margus vaatama läksin, maksin vanad võlad ära ja jätsin veidi raha ette. Alati kui Margusel oli raha tarvis, sai ta minna ja küsida. Need Marguse „kujuhüpped” toimusidki tavaliselt nii, et ta käis kõigepealt tuttava käest raha küsimas, siis kõndis kella 20 paiku hooldekodust minema, sõitis bussiga või tuli „häälega” Tartusse ja viskas sealt jalgsi 25 kilomeetrit Puhja. Ta võinuks ka sõita, raha selleks taskus jätkus, aga ta tuli ikkagi jala. Kella 4.30 paiku hommikul jõudis ta siis tavaliselt koju. Ükskord kui Margus jälle niimoodi jalga oli lasknud, käis mu tuttav hooldekodus ütlemas, et poiss läks ilmselt koju. Keegi ei teinud sest väljagi – las läheb! Nad ju omal vabal tahtel seal, kui ei meeldi, hakaku astuma!

Leppisime tuttavaga kokku, et alati, kui tal tekib kahtlus, et Margus võib hakata koju tükki, helistab ta mulle – vähemalt tean siis valvel olla ja vaadata, kas inimene ikka kohale jõuab. Ükskord ta helistaski jälle, ütles veel, et hooldekodu töötajad olid tema õue peal Margusega tükk aega jageanud, viimaks käega löönud, ning Margus oli hakanud Põltsamaa suunas astuma. Et ju ta siis varsti saabub. Tavapärasel varahommikul ajal poeg aga seekord koju ei jõudnudki.

Ootas ja närveerin, andsime isegi politseile teada, et inimene tuleb tagaotsitavaks kuulutada. Tema otsustus- ja teovõime on ju siiski piiratud. Margus saa-

“ILMSELT ON MUL NÖRGEMAD NÄRVID, SEST VIIS PÄEVA HILJEM OLIN IKKAGI MINA ISE SEE, KES HOOLDEKODUSSE HELISTAS JA TEATAS: ÄRGE MURETSEGE, TA TULI KOJU.

bus kell 11, ta oli terve öö millegipärast Tartus jölkunud. Politseipatrull oli ta isegi korra kinni pidanud – tal oli antud helkur. Pime aeg ikkagi, ohtlik helkurita! Ju oli neil siis parasjagu selline projekt.

ISEENDA HOOLEKS

Eks neid äratulekuid ja kaduma jäämisi ikka oli. Mitte ühtegi korda ei teatatud mulle Võisikult, et Margus on lahkunud või kadunud. Tavaliselt helistasin neile ise ja andsin juhtunust teada: ärge muretsege, ta on kodus. Selle äreva Tartu öö järel aga otsustasin, et vaatan, kui kaua võib hooaleune hooldekodust (riigi rahast finantseeritavalt teenuselt) ära olla, enne kui teda otsima hakatakse. Ilmselt aga on mul nõrgemad närvid ja viis päeva hiljem olin ikkagi mina ise see, kes AS-ile Hoole-

kandeteenused helistas. Õnneasi, et Margusega midagi ei juhtunud. Aga kui ta sattunuks öises Tartus mõne pätibande otsa? Vaimselt haige inimene ei oska end kaitsta. Või juhtunuks ta Tartu asemel mujale ja lõpenuks temagi jaks maanteekraavis?

Nüüd on Margus juba üle aasta elanud Erastvere hooldekodus. Meil õnnestus hooldekodu vahetada. Võisikul olid muude segaduste kõrval väga korrast ära ka hooaleuste raviasjad. Marguski oli mitu korda Tartus haiglaravil, sest millegipärast ei hoolinud hooldekodu arst meie poega pikka aega ravinud psühhiaatri soovitustest ja see tõi alailma kaasa lisaprobleeme.

Kord kui Margus jälle Tartus ravil oli, õnnestus meil asjad nii sättida, et haiglast läks ta juba uude hooldekodusse. Seal on suhtumine õnneks teine. Võisikul sain rääkida ainult osakonnajuhatajaga, sest ükskõik kelle poole töötajatest pöördusin, oli vastus ikka üks ja sama: tema polnud sel päeval tööl, tema ei tea midagi. Erastveres läheb hooaleuse käekäik korda kõigile töötajatele ning nad on alati valmis nõu ja jõuga appi tulema, kui mõni mure on tekkinud.

Kuigi Erastveres pole hooaleuste kapid lukus ja pisikesi näppamisi tuleb vahel ette, on see Võisikuga võrreldes tühi asi.

Tiina Heier
MARGUSE EMA

KUIDAS MUUTA ERIHOOLEKANNET?

KUIGI HOOLDEKODUSID ON VIIMASTEL AASTATEL USINASTI REMONDITUD JA RENOVEERITUD, ELAB PALJUDE SIISKI EDASI OMAAEGNE VAIM, MIS TAASTOODAB ÕHUSTIKKU, KUS PÄRISKODUST TULNUD VAIMUPUUDE VÕI PSÜÜHIKAHÄIREGA TÄISKASVANU MEELESEISUND HALVENEV.

Mitu peret, kes on täiskasvanuikka jõudnud puudega lapse hooldekodusse paigutanud, on tunnistanud, et kodu ja kooli pikki aastaid kestnud järjekindla töö tulemuseks saavutatud oskused ja harjumused hakkavad hooldekodus elades kiiresti taandarenema. Meile kirjutas ema, kelle üsnagi hästi rehabiliteeritud ja suhtlema õpetatud autistlik poeg oli juba kuu pärast hooldekodusse kolimist täielikult endasse tõmbunud, ta istus klaasistunud pilgul ja keha koogutades akna all toolil ning keeldus isegi emaga suhtlemast.

Hooldekodudel on oma põhjendus: personali on vähe, seegi piisava väljaõppeta, palkadest rääkimata. Tegelikult pole aga asi vaid selles. Muutmist vajavad eelkõige tavad, hoiakud ja arusaamad. Selleks on aga ilmselt tarvis ka kogu massiivset masinavärki natuke teise suunda pöörata. Siin on üks näide, mis aitab mõista, millest jutt.

Kohtumisel Puutepunktide toimetusega rääkis AS-i Hoolekandeteenused juht Maarja Mändmaa, et ka nende jaoks on hooldekodus elavate klientide rahulolu väga tähtis ja et nad viivad tagasiside saamiseks läbi regulaarseid küsitlusi. Neist aga tuleb välja, et kliendid on põhiliselt rahul.

Praegu võib olla ka nii, et hooldeasutused ise teevad oma töö keerulisemaks, kui see olla võiks.

KAADER SAATEST
„PUUTEPUNKT”

Mändmaa tunnistas, et klientide päevased tegevused, tööteraapia jms on asutuses sees pidevalt teemaks, aga hooldekodude töötajate sõnul ei tahagi enamik asukaid midagi muud teha, kui niisama istuda, aega veeta ja võib-olla teletrit vaadata. Ta tunnistas, et vastu tahtmist on väga keeruline nende inimeste heaks midagi üldse teha.

PÕHJUS VÕI TAGAJÄRG?

Just siin aga ongi probleem. Vaimupuude või psüühilise erivajadusega inimene ilmselt ei oskagi piisava asjakohasusega oma olukorda analüüsida ega kirjeldada, kuidas ta tahaks elada. Kuivõrd enamik erihooldekodude kliente on asutuses elanud juba aastakümneid, on seal välja kujunenud isemoodi jõudeelu subkultuur. Kui seltskonda satub ajuti mõni haavatava närvikavaga, kodust tulev uusasukas, ei suuda ta hakata dikteerima oma soove, vaid allub ja mugandub. Juhul kui erinevus koduse ja asutuse elu vahel on dramaatiliselt suur, põgeneb ta isendasse. Kahjuks käib sellega tihtilugu kaasas psüühikahäirete süvenemine, näiteks depressiivne endasestõmbumine või vastupidi – agressiivsus ümbritseva suhtes.

Aastakümneid asutuses elanud kliente on ilmselt raske muuta, aga

erihooldeasutuste tervikuna peab muutuma seda enam, et edaspidi vajavadki erihooldeasutuste teenusid just päriskodudest välja kasvavad puuetega inimesed.

Järgneval kahel leheküljel pakume mõtteainet, kuhu võiks sihid seada.

Tiina Kangro

KRIMINAALID PEAKSID OLEMA ERALDI

Hooldekodudes „istuvad” oma aega ka kuritegude eest vangi mõistetud, kuid ekspertiisi käigus süüdimatuks või vaimuhaigeks tunnistatud kurjategijad.

Puutepunktide arvates peaks sedalaadi „klientide” jaoks olema eraldi koht, kas või Eesti peale üksainus.

Praegune praktika, kus neid saadetakse vabade kohtade olemasolu korral erihooldekodusse, kus nad veedavad aega nn kinnises osakonnas koos raskeimate vaimse tervise häiretega hooaleustega, vaid võimendab probleeme. Ka puutuvad nad näiteks söögiaegadel kokku sama kodu tavaliste, enamasti heatahtlike, lihtsameelsete ja kehva enesekaitseoskusega hooaleustega, kelle turvatunne satub nii ohtu.

PAREMA TOIME- TULEKUGA POOL

Kui intellektipuute või psüühiliste erivajadustega lapsi hakata juba koolieas järjekindlalt iseseisvaks eluks ette valmistama, suudaksid neist palju enamad täiskasvanuna toime tulla juhendatud eluga kodu lähedal asuvas sotsiaalmajutusüksuses.

Ka praegu on Eesti erihooletandeesüsteemis olemas riiklik kogukonnas elamise teenus, kuid järjekord on pikk ja kohti vähe – hiljutise seisuga oli teenust kasutama pääsenuid vaid sadakond. Needki kohad ei kipu olema seal, kus neid tarvis oleks.

Paljudel omavalitsustel on küll olemas sotsiaalmajad või sotsiaalkorterid, kuid tihti on need mõeldud „kõigi abivajajate jaoks” ega vasta vaimu- või psüühikapuuetega inimeste vajadustele. Vanglast vabanenu, joodiku või kroonilisest töötust üksikema oskused ja abivajadus erinevad ilmselgelt lihtsameelse vaimupuudelisest või reaalsust teisiti tajuva autisti omast. Täiesti erinevat abi vajavad omakorda liikumispuudega, võib-olla kõrgharitud ja tööl käivad noored täiskasvanud.

SOTSIAALMAJUTUS

Sotsiaalkorter(id) või sotsiaal maja võiks olla igas piirkonnas (linnas, val- las, linnaosas või maakonnas), et kodust „maailma lennanud” noor säili- takstiheda kontakti oma perega. Maja mõte oleks see, et elanikud saak- sid elada võimalikult iseseisvalt, aga olla kaitstud, abistatud ja juhendatud vastavalt igapäevaste vajadustele, näiteks sotsiaaltöötaja igapäevaste külastus- te, pideva mitme abivajaja peale tugiisiku kohalolu või nn häirenuputee- nuse näol.

Sotsiaalmajutusest peaks aga puudega inimene kindlasti käima tööl, toet-atud töö keskus või päevakeskuses (olenevalt tema iseseisvusest). Prae- gusest sagedasest praktikast, kus puudega inimesele eraldatakse sotsiaal- pind ja määratakse sotsiaaltöötaja iganädalased käigud, kuid jäetakse ta sin- na päevast päeva üksinda istuma, kindlasti ei piisa.

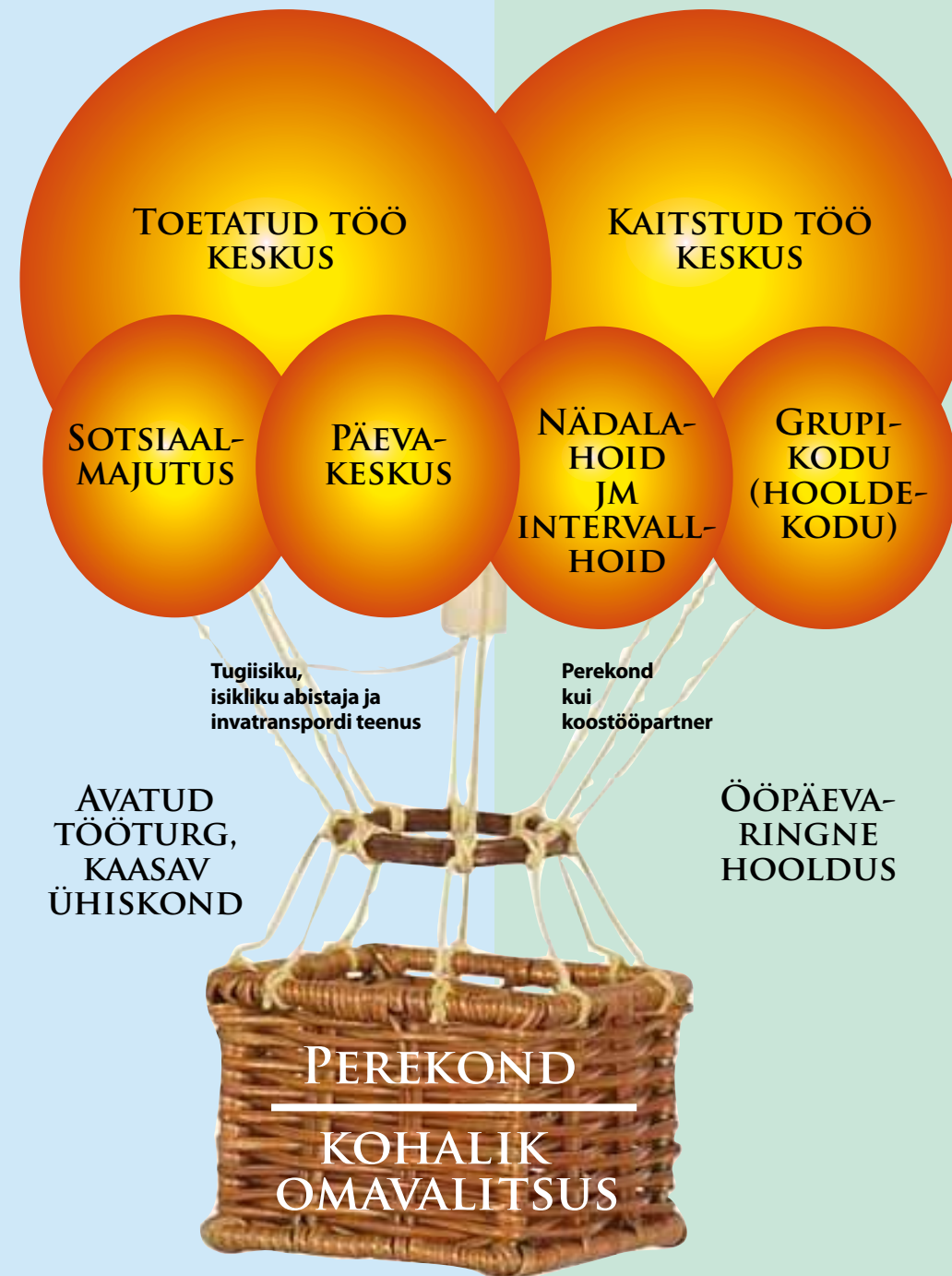
IDEE! Tark oleks sisse seada nn harjutus- või proovikortereid, kus veel kodus elav puudega noor saaks katsetada omal käel elamist, esialgu juhend- dajate toel. See tagaks sujuva ja šokkideta ülemineku puudega inimesele, tema perele aga võimaluse uut olukorda tundma õppida.

PÄEVAKESKUS

Kui sotsiaalpinnal elav puudega noor ei suuda (veel) töötada, peaks ta päevad veetma lähedases päevakeskuses, kus toetatakse teda täiskasva- nueluks vajalike oskuste õppimisel ja valmistatakse ette (toetatud) tööta- miseks ning kus ta saab suhelda eakaaslastega. Kui jalgsi või ühissõidukiga päevakeskusesse jõudmine pole talle jõukohane, peaks selleks olema juhend- daja (võib-olla mitme peale) või peaks omavalitsus toetama invatranspor- diga.

TOETATUD TÖÖ KESKUS

Toimetulevam noor inimene võiks sotsiaalmajutusest käia tööl. Kui avat- tud tööturg talle ei sobi, võiks töö toimuda esialgu toetatud töö keskus, kuid kaugemas plaanis siiski avatud tööturule jõudmise perspektiiviga. Päe- vakeskus ja toetatud töö keskus võiksid toimida koostöös. Näiteks töötab inimene pool päeva ning veedab teise poole päevakeskuses oma oskusi arendades, huvitegevusega tegeledes või suhtlemist treenides.

Perekonda (st omaste hooldajaid) tuleks vaadata kui hooletandeesüsteemi väga väärtuslikku koostööpartne- rit. Asjade mõistliku laabumise korral saavad abi vajava inimese lähedased suuresti vähendada sotsiaalhoolekan- de koormust ja ka maksumust kahel viisil:

- koostöös perega on abivajaja paremini toetatud ega pruugi (niipea) vajada hooldust ööpäevaring- ses asutuses, mis on ju kõige kallim hoolduse vorm;
- normaalse elukvaliteediga ja endaga toime tulev perekond on igal juhul tervendav puhver

oma erivajadustega sugulase ja sot- siaalteenuste vahel. Pere on abivajajale moraalseks toeks ja tugipunktiks ning toetab ja aitab teda teenustevahelisel ajal, olgu öhtuti, nädalavahetusel või puhkuste perioodil.

Kurnatud, töölt eemale jäänud ja vaesusse langenud perekond või lähedane võib muutuda abivajajaks, omakoheldaja jaksu lõppemise järel võib aga aastaid vaid koduseinte vahel veetnud puudega täiskasvanust saada hooletandeesutusele kulukas ja keeruline, väga suurte kohanemistas- kustega hoolealune.

SUUREMA ABI- VAJADUSEGA POOL

Selliste vaimu- ja psüühikapuuetega noorte jaoks, kelle iseseisvus on väike, järgneb kooliajale sageli koju nelja seina vahele jäämine. Eriti väiksemates kohtades, kus päevakeskus või kaitstud töö keskus lihtsalt puudub. Sageli tuleb lõpuks koju jääda ka mõnel pereliikmel. Või siis veedab noor inimene oma päevi tegevusetult üksis kodu, mille tagajärjel aga langeb tema tegut- semisvõime veelgi, viies sageli vägivaldse käitumiseni. Kui olukord üle pea kasvab, polegi muud võimalust, kui leida kiiremas korras hooldekodukoht.

Saanud õigel ajal paraja toe, võiksid aga paljud sellise saatusega inimesed oma eluga palju iseseisvamalt toime tulla, teha jõudumööda töödki.

PÄEVAKESKUS

Koht päevakeskuses peaks olema igale abivajadusega noorele kooli järel tagatud. Hooletandeesüsteemis kujuneb tulevikus kõige kulukamaks inime- ne, kes on koju istuma jäänud ja passiivseks muutunud.

Võimalusi välja töötades tuleks olla hästi loominguine ja paindlik ning kombineerida piirkonna abivajajate erinevustest lähtudes noortekeskuste, sotsiaalkeskuste, olemasolevate erikoolide, huvikoolide jms ruume, töötajaid ja infrastruktuuri. Seejuures ei tohiks eeldada, et vaimu- ja psüühiliste puute- ga inimesed leiavad turvalises paigas eakate kombel ise tegevust. Nad vajavad kindlasti juhendamist, et toimetused oleksid arendavad, sest muidu toimub kiirelt tagasimine ja kasvab hooldusvajadus. Päevakeskuses peaks toimuma ka jõukohane töötamine või vähemalt töölaadsete tegevuste tegemine.

NÄDALA- JA MUU INTERVALLHOID

Kuna ööpäevaringne hooldus on kõige kallim ja süsteemile kõige koor- mavam, tuleks selle vajadust edasi lükata. Üheks võimaluseks on välja arendada paindliku graafikuga intervallhoiukeskused, kuhu saaks puudega lähe- dase viia tööpäevaks, nädalalõpuks, ootamatutes olukordades või puhkuse ajaks, et hooldajail ka enda elu säiliks.

Nädalahoid sobiks eriti hästi maapiirkondades elavatele abivajajatele, kel- le kodu lähedal päevakeskust ei ole ning kelle igapäevane viimine kaugemal asuvasse päevakeskusesse kulutaks liigselt aega ja raha. Nädalahoid oleks ka hea ettevalmistusetapp tulevaseks ööpäevaringseks hoolduseks, kui pere jaks raugeda. Suuremates linnades on intervallhoiu teenus küll olemas, kuid pole piisavalt paindlik.

GRUPIKODU

Sõna „hooldekodu” võiks üldse ära unustada, vähemalt sellises kombinaa- di mõttes, nagu see meie peades istub. Ka uued peremajad võinuks vähe- malt mõnel pool suurte külade asemel ükshaaval mööda Eestit laiali len- nutada, igale neist majavanem määrata, kellele kümne elaniku peale 8000 eurot ja asjaajamise reeglid kätte anda ning paluda korraldada elu nii nagu ühes mõistlikus kodus.

Grupikodusid võiks olla linnas ja maal, enamikus võiksidki need olla pere mõõtu, mõnel pool 30–40 elanikuga külade vormis (nagu Maarja küla), aga mitte suuremad. Ka puuetega inimesed on erinevad – mõnele sobib maa- elu, teisele linnaelu. Perekonnadki saaksid nõnda olla oma lähedase uude ellu rohkem kaasatud.

Kindlasti peaks ööpäevaringne hooldus olema paindlik, võimaldama näi- teks puhkuse ajal mitmeks kuuks päriskoju minna, ilma et teenus katkeks.

NORRA ON KÜLL RIKKAM RIIK, KUID KA PÕHIMÕTTED ON SEAL TEISTSUGUSED

HEA PUUTEPUNKTIDE LUGEJA! LUGU, MIS SIND NÜÜD ENDAGA KAASA KUTSUB, ON KIRJA SAANUD TÄNU NORRAS ÕPPEVISIIDLIL NÄHTULE, KOGETULE JA LÄBIMÕELDULE.

Allakirjutanul oli võimalus tutvuda eluoluga Hokksundi-nimelises väikelinnas asuvas vaimupuudega täiskasvanute kodus. Visiit sai teoks tänu Euroopa elukestva õppe programmi Grundtvig finantseeringule.

Enne, kui lugemisse süvened, ole kena ja teadvusta endale, et Norra on üks maailma kõrgema elatus-tasemega riikidest. Järgneva paremaks mõistmiseks toon siinkohal võrdluseks välja Eesti ja Norra sise-majanduse kogutoodangu (SKT) 2012. aastal: Eestis oli see 9400 eurot ja Norras 52 900 eurot inimese kohta. Seega arvesta palun, et Norra ühiskond on 5,6 korda jõukam kui Eesti.

Nüüd nähtu ja kogetu juurde. Kuidas kulgeb vaimupuudega inimeste elukaar fjordide maal? Tegelikult üsna samamoodi kui igal teisel inimesel, kes kasvab üles oma peres, saab jõukohase hariduse ja siirdub siis iseseisvalt elama. Et see nii toi-

muda saaks, on kujundatud tugisüsteemid, mis toetavad inimest ja tema päritoluperet hällist hauani.

Vaimupuudega last kasvatav pere saab kasutada tasuta lapsehoiuteenust 14 ööpäeva kuus kohaliku omavalitsuse või naabervalla territooriumil asuvas hoiukeskuses. Keskused on väikesed, tavaliselt hoolitsetakse seal korraga kuni 10 lapse eest.

ÜKS JUHTUMIKORRALDAJA

Kui laps hakkab jõudma kooliikka, otsustab pere koos kohaliku omavalitsuse juhtumikorraldajaga, milline õppimise viis oleks just talle parim. Etteruttavalt, juhtumikorraldaja on perele n-ö puhver abivajava pereliikme kogu elukaare ulatuses: ta konsulteerib ja korraldab pere jaoks sotsiaal-, haridus-, rehabilitatsiooni-, töö- ja iseseisva elu korraldamise seotud asjaajamist.

Näiteks arutavad vanemad juhtumikorraldajaga juba lapse varateismelises eas, milline võiks olla talle täiskasvanuna sobiv perest väljaspool elamise viis, kas korter tavalises kortermajas koos sotsiaaltöötaja toetavate visiitidega või korter vaimupuudega inimeste kodus koos rohkema toe ja järelevalvega. Nii

kaardistub ka omavalitsuse jaoks teenuste vajadus tulevikus.

Norra kaasava hariduse poliitika kontekstis alustavad kergema intellektipuudega poisid-tüdrukud kooliteed sageli tavakooli tavaklassis, abiks tugiopetaja. Suurema abivajadusega laste õppimist toetatakse tavakooli eriklassis, kusjuures osa tunde (näiteks kaunid kunstid) toimub koos üldklassidega.

Massiivsed internaatkoolid intellektipuudega lastele nagu ka mammothooldeasutused täiskasvanutele kadusid Norras koos 1990. aastate alguses läbi viidud reformiga, mille põhimõtteks oli võimaldada igaühele võimetekohane õppimine, töö ja täiskasvanu elu kodukoha lähedal ja võimalikult loomulikult, puueteta inimeste eluga sarnasel viisil. Selle käigus finantseeris riik ka väikeste, kuuete kuni kaheksale vaimupuudega täiskasvanule mõeldud kodude loomist kohalikul tasandil.

ISESEISEV JA TURVALINE

Ühes sellises kodus, hubases ühe-kordses majakeses Skauholt Bofellesskapis olingi tänavu märtsis üheksa päeva külaline ja vaatleja. Ressursside mastaabid on Norras

muidugi Eestist väga erinevad. Näiteks on kuue erineva raskusastmega intellektipuudega elaniku toetamiseks kella 8–24 tööl kolm tegevusjuhendajat, öösel üks. Ka puuetega inimeste pension on nii suur, et sellest piisab eluaseme ja toidu kõrval näiteks elanike ja tugipersonali ühisteks väljasõitudeks, suve- ja talvelaagriks ning isegi välisreisideks. Puudepension arvutatakse juhtumipõhiselt, võttes muu seas arvesse inimese päritoluperet sissetulekut ja puudest tingitud lisakulutusi, ning see küünib 2500 euronni kuus.

Niisuguste ühiskodude omanik on kohalik omavalitsus, elanikud maksavad korteri eest renti. Rent ei hõlma tugipersonali töötasusid, need kaetakse omavalitsuse eelarvest. Iga kodu elaniku käsutuses on avar korter esiku, köögi, elu-, magamis- ja vannitoaga. Vannituba on seejuures varustatud pesu- ja kuivatusmasinaga, köök köögitehnikaga ning elutuba teleri ja DVD-mängijaga. Korteri pääseb terrassile ja sealt haljasalale. Maja ja haljasala on piiratud tagasihoidliku võrkaiaga ning maja välisukse turvakaalustel suletud.

Töötajatelt kuulsin, et kuigi kuue elaniku pesu oleks praktilisem pesta

ühes pesumasinas, on igaühel oma just seetõttu, et ka nende, piiratud võimete ja võimalustega inimeste elu sarnaneks võimalikult palju tavaeluga. Täiskohaga töövõtjaid on majas peale juhataja kolm, kuus inimest töötab osakoormusega ja üheksa Eesti mõistes käsunduslepinguga, mis realsuses tähendab üht-kaht vahetust nädalas. Personal on väga püsiv: viimase viie aasta jooksul oli selles majas tööle asunud vaid kolm uut käsunduslepinguga tegevusjuhendajat.

KÕIK ALGAB VÄÄRTUSTEST

Hea lugeja, kindlasti tundub nüüd sulle, et olen oma looga jõudnud punkti, kus tõdeda: meil Eestis ei jätku kunagi sellise kvaliteediga teenuste jaoks raha. Jah, see on tõenäoline. Kuid märkasid õppevisiidil ka asju, mille rakendamine nõuaks eelkõige väärtuste ja hoiakute muutust.

Panin tähele, et enne elaniku korterisse sisenemist andis kodu töötaja alati uksekella. Ka sellisel juhul, kui elanik ei kasutanud suhtlemiseks kõnet, mis tähendas, et vastust „Sisse!” polnud loota. Kohalikus poes ja apteegis käidi alati kahekaupa – elanik ja töötaja üheskoos. Nii toodi

koju vajalikud toiduained ja ravimid, nagu peres ikka. Märkasid ka, et kõik elanikud olid üsna erineva vaimupuude astmega ja vajasid kõrvalabi erineval määral. Üks käis ise liinibussiga meie mõistes toetatud tööneljal päeval nädalas. Neli elaniku toimetasid tööpäeviti vastavalt oma võimetele ja eripäradele sama omavalitsuse tegevuskeskuses – kes suutis, käis tegevuskeskuses kolm või neli korda nädalas, teine piirdus ühe või kahe korraga. Üks elanik oli kodusem, sest talle ei meeldinud olla rahvarohketes kohtades. Tema päeva kuulus kindlasti jalutuskäik värskes õhus, mis tavaliselt kulges paari kilomeetri kaugusele *lavu'sse* (saami püstkoda), mis oli rajatud heategevuslike annetuste toel.

TÖÖEETIKA JA PIDEV ÕPE

Ka toetamise vajadus varieerus: mõni vajab tuge ka väga isiklike toimingute juures, teine vaid busiaja meeldetuletamist ja sõbraliku suhtlemist. Abi osutamine lähtus rõhutatult humanistlikest väärtustest, töötajad valisid hoolega sõnu ja meetodeid, kuidas aidata nii, et elanik kasutaks võimalikult palju oma võimeid ja oskusi.

PUUETEGA LAPSED ELAVAD OSA AEGA HOIUKESKUSTES

PUUTEPUNKTIDELE KIRJUTAS OMA KOGEMUSEST KA KAIRI KUUR, KES TÖÖTAB ÜHES PÕHJA-NORRA SOTSIAALASUTUSES PUUETEGA LASTE JA NOORTEGA. TEMA AMETINIMETUSEKS ON MILJÖÖTERAPEUT. PEALE EESTIS OMANDATUD ÕPETAJAHARIDUSE ON TA OSLO ÜLIKOO LIS LÕPETANUD TEGEVUSTERAAPIA ERIALA. TEGEVUSTERAPEUDINA ON TA TÖÖTANUD KA RAKVERE HAIGLAS.

Norras miljööterapeudina töötamiseks peab olema omandatud vähemalt kolmeaastane kõrgem haridus mõnel sotsiaal- või tervishoiualal, näiteks füsioteraapia, tegevusteraapia, meditsiiniõde vms.

Asutus, kus ma töötan, kannab norra keeles nimetust *avlastningsbolig*. Seda on tegelikult üsna raske eesti keelde tõlkida. Lahti seletatuna on see asutus, kus puuetega lapsed elavad periooditi, nii et vanemad saavad oma tööle ja tegemistele pühenduda, ning asutus võtab laste eest selleks ajaks vastutuse. See periood võib olla näiteks nädal kodus ja nädal siin, kaks siin ja kaks kodus või ka iga kolmas nädal vahetus – see sõltub paljuski lapse puudest, puude raskusest ja vanemate vajadustest.

Kõige rohkem on siin korraga viis last või noort. Igapäev on oma tuba ja oma personal, kes teda vajadusel abistab, tegevusi läbi viib ja teda

aktiveerib. Töö toimub vahetustega. Hommikul tuleb personal tööle kell 7.30 ja vahetab välja öövalve. Päevane vahetus lõpeb 15.30, kattedes osaliselt järgmise vahetuse omaga, mis kestab kella 14.30–22.30. Siis jõuab kätte öövalve kord.

ABI KODU LÄHEDAL

Töötajate arv sõltub sellest, kui palju lapsi-noori parasjagu majas viibib. Lastevanemate jaoks toimib süsteem nii, et nemad kirjutavad aastas korra taotluse kommunile (st omavalitsusele), kus on kirjas, millist perioodi nad lapsele asutuses soovivad. Asutuse juht vaatab taotlused läbi ja paneb paika, kui palju lapsi ja millal saab siin olla. Kogu asutuses viibitud aeg on riiklikult finantseeritud ja perekonnal selle tõttu väljaminekuid pole.

Keskuses käib väga erinevate puuetega lapsi. Esindatud on vaimupuue, PCI, hüperaktiivsus ja tähele-

Ka Kairi Kuur rõhutab, et Norra on küll rikkam riik, aga Eestis tasuta sealt eeskujuga võtta just suhtumises inimese ning hoolikuses ja põhjalikkuses, millega igapäevatööd tehakse.

FOTO: ERAKOGU

voodis rahustavat muusikat jne.

Väga oluline on ka see, et iga puuetega lapse või noore ümber on vastutav meeskond, kuhu kuuluvad kooli esindaja, füsioteraapeut, tegevusteraapeut, logopeed, lapsevanemad, meie asutuse esindajad jne, kes ütleavad vajadusel sõna sekka.

Neli korda aastas saab kogu meeskond kokku ning siis arutatakse ja hinnatakse lapse individuaalset plaani, kus on kirjas eesmärgid ja edasise elu plaanid. Vahepeal tekkinud probleemidele leitakse ühiselt lahendused ja vajadusel tehakse plaani korrektiivid. Tiimi eesmärk on aidata nii puuetega last kui ka kogu peret.

Näiteks elaniku fraasi „Nüüd läheme duši alla” parandas töötaja: „Sina lähed duši alla ja mina aitan sind.” Töötajate täiendõppeks kasutati lisaks tavapärasele koolitustele väga põnevat õppevahendit – tööetika refleksioonikaarte, mille ühel küljel oli kirjeldatud reaalne juhtum vaimupuudega täiskasvanu elust ühises kodus ning tagaküljel olid viited eetika koodeksi punktidele, mis on juhtumi lahendamisel toeks. Eetikakaarte „mängiti” kolmeneljaliikmelistes töötajate gruppides puhkepausidel või koosolekute alustuseks.

Andragoogina (täiskasvanuõppe pedagoogina – *toim*) mõistsin, et Norras on vaimupuudega täiskasvanud töepoolset elukestvasse õppesse kaasatud, sest neid toetatakse ja motiveeritakse iga päev nii, et õpitud oskused säiliks ja oleksid pidevalt kasutusel. Võrd-selt tähtsad on seejuures isendadega toimetulek, võimetekohane töötamine või muu regulaarne, väljaspool kodu toimuv tegevus ja sotsiaalsed oskused.

Olles ka ise vaimupuudega teismelise ema, mõistsin, et Skauholt Bofellesskapi taolises kodus võiksid ka mu tütar ja tema sõbrad oma peagi kätte jõudvas täiskasvanuelus end õnneliku ja vajaliku tunda. Võiksid... **Anneli Habicht**

KUIDAS MILJÖÖTERAPEUT TÖÖTAB?

Peale asutuse juhi ja abipersonali töötab meie keskus viis vastava kõrghariduse ja kogemusega miljööterapeuti. Nende ülesanne on hoida kontakti lastevanemate, kooli ja teiste lastega seotud asutustega. Iga miljööterapeut vastutab kahe kuni viie lapse eest – lapsed elavad ju keskus vaheldumisi.

Meie ülesandeks on ka uute töötajate väljaõpetamine, paberimajanduse eest vastutamine, plaanide koostamine ning koosolekutel ja kursustel osalemine.

Igal nädalal toimub meie asutuse miljööterapeutide koosolek, kus arutatakse läbi kõik lapsed, kes siin teenust kasutavad. Vajadusel tehakse plaanidesse muudatusi ning antakse teada, kui on midagi uut. Kuue nädala tagant toimub koosolekupäev kogu maja töötajatele. Seal viiakse kõik muudatustega kurssi, räägitakse töösse suhtumisest, väga tähtsal kohal on eneseanalüüs.

Aeg-ajalt korraldatakse töö nii, et mõne lapsega on kaasas kaks töötajat: ühe ülesanne on jälgida teist töötajat, st tema käitumist, töösse suhtumist, olekut, kehakeelt jne. Pärast analüüsitakse seda. Keegi ei solvu, sest kõike seda tehakse ikka selle nimel, et pakkuda paremat teenust.

panuhäired, autism, Downi sündroom, samuti mõned harvaesinevad sündroomid. Norra seadused näevad ette, et kui mõni harva esineva sündroomiga laps elab näiteks Põhja-Norras ja siin selle jaoks vajalikke spetsialiste ei ole, siis peavad tulema erialaspetsialistid näiteks Oslost ja siinse kohaliku personali välja õpetama nii, et laps ei peaks diagnoosi tõttu kodukohast ära kolima.

PALJU TEGUTSEMIST

Üks tavaline päev meie asutuses näeb välja selline. Öövalve ajab hommikul lapsed üles, korrastab ja abistab neid pesemise ja söömise juures. Kell 7.30 lisanduvad päevased töötajad, kes aitavad pakkida koolikotid, ujumisasjad, valmistada kaasa toidupakid, kellel vaja, pan-na valmis ratastoolid jne. Pisut enne kella 8 tuleb takso ja viib lapsed kooli. Norras on seadus, et hoolimata vaimsest, intellektuaalsest või füüsilisest seisundist peavad kõik lapsed käima koolis 13 aastat. Raske puude korral on võimalik taotleda sellele veel üks kooliaasta juurde. Kella 15 paiku toob takso lapsed koolist tagasi. Kuni lõunasöögini vaadatakse nüüd koos filmi või kuulatakse muusikat. Seejärel on igal

lapsel oma tegemised – kellel kinoskäik, kellel muusikatunnis osalemine, kellel võimlemistund ja kellel noorteklubi minnek.

Iga lapse või nooruki jaoks on oma töötaja, kes temaga nendes tegevustes osaleb ja teda vajadusel abistab. Nädalavahetusel veedetakse hommikupoolik kohvikus, raamatukogus või matkatakse, sõidetakse mägedesse või kalale. Siinkohal võib jääda mulje, et kõik kõnnivad omal jalal, kuid nii see pole. Paljud lapsed kasutavad elektrilist või tavaratastooli. Tegevused kohandatakse aga nii, et kõigil on võimalik nendest osa võtta, hoolimata sellest, kui palju kellegi funktsioonid on piiratud.

SUUR MEESKONNATÖÖ

Vajadusest ja puudest lähtudes on kõigil lastel vajalikud abivahendid. Näiteks võib ühel lapsel olla siseratastool, väljas kasutamiseks mõeldud elektriline ratastool ja kokkupandav ratastool, mida saab autos transportida jne. Kõik abivahendid on riiklikult finantseeritud ja kasutajale tasuta. Samuti on kõigil võimalik kasutada majas asuvat meelte stimuleerimise tuba. See on ruum, kus vahelduvad värvid, saab kasutada lõhnu, kuulata vibreerivas vesi-

18-AASTASELT ISESEISVAKS

Norras teeb riik väga palju, et puuetega laps ei oleks koormaks perele ega takistaks pereliikmetel oma era- ja tööeluga tegelemist. Kõigile puuetega noortele leitakse kooli järel sobiv töö ja vanemad ei pea nende pärast koju jääma. Kui nooruk saab 18-aastaseks, siis on vanematel võimalik taotleda talle oma elamist.

Kuigi kõik see tundub eestlase jaoks ainult üks suur unistus, leidub Norras nii mõnigi lapsevanem, kes ei ole süsteemiga rahul, kaebab, miks tema laps käis lauluringi asemel hoopis ujumas, kuidas see on sedaviisi võimalik ja mis teenust siin üldse pakutakse. Seepeale peab asutuse juht aru andma, miks nii ja naa. Ise mõtlen, et kui see lapsevanem ainult aimaks, kuidas teistes riikides siinsamas lähedal puuetega noored elavad – aga tema jaoks ei ole see tähtis, sest tema elab Norras ja siin peab olema täpselt nii, nagu siin asjad on.

Kuna olen ka Eesti süsteemis töötanud, siis ei jäägi mul öelda muud, kui et rõõm on töötada riigis, kus inimest ja tema väärtust hinnatakse, kus hoolitakse peredest ja kõikide teistega võrdselt nähakse väärtust ka puuetega inimestes. **Kairi Kuur**

HUVIHARIDUSELE LIGIPÄÄS VÕIKS PUUETEGA LASTE JAOKS MUUTA MAAILMA

ERIVAJADUSTEGA LASTE KAASAMIST VÕIKS ALUSTADA JUST HUVIHARIDUSE POOLELT. PARAKU EHMATAVAD PRAEGU VEEL PALJUD RINGIJUHID JA MUUSIKA- VÕI SPORDIKOOLIDE ÕPETAJAD TUMMAKS, KUI NEILE VAIMUPUUDE VÕI PSÜÜHILISE ERIVAJADUSEGA LAST PAKKUMA MINNA. LIIKUMISPUUDE KORRAL SAAVAD AGA MÕNELGI POOL ENDISELT TAKISTUSEKS LIIGA KITSAS UKS JA JÄRSUD TREPID.

Umbes kolm aastat tagasi tegi individuaalõppekeskus Nirk väike-eksperimenti. Keskus tegutses Kivimäel ja seal oli Nõmme noortemajja vaid pisikesse jalutuskäigu jagu maad. Nii tehtigi noortemajale ettepanek, et Nirgi lapsed tahaksid tulla loodusringi. Maksaksid ringitasu ja kuuest-seitsmest lapsest koosneva grupiga läheks kaasa isegi oma õpetaja, kes oleks tugiisiku või abiõpetaja eest. Laste hulgas oli üks sõbralik Downi-poiss, paar väikest autisti ja mõned psüühiliste erivajadustega, tavakooli programmi järgi õppivad teismelised.

Kõik läks kenasti. Noortemajja juhataja oli päri ning esimene tund lepitigi kokku. Ka tund möödus enam-vähem kenasti, lapsed olid küll erutatud, kuid õnnelikud.

Järgmisel päeval aga teatati noortemajast, et edaspidi paluks selliste lastega enam mitte tulla. Milles siis asi? Õpetaja, kogenud pedagoog, oli pärast tundi olnud endast väljas ja öelnud: nende lastega ta ei tööta, meil on siin õppekava, kõik, kes tulevad, peavad olema võimelised selle läbima, aga need lapsed ei oska vist isegi vihikut täita!

HIRMU ÜLETAMINE

Nurjunud eksperimentist kuulnud, võtsin ühendust Tallinna haridusametiga ja uurisin, kas huvikoole saaks hakata kuidagi ette valmistama, et ringijuhid ei kardaks puuetega lapsi. Otse loomulikult ei leidnud ka see vahejuhtum aset pahatahtlikkusest, vaid sellest, et erivajaduste-

HUVIHARIDUS PEAKS OLEMA KÕIKIDELE PUUETEGA LASTELE KERGESTI JA LAIALDASELT KÄTESAADAV.

VÄGA TÄHTIS ON, ET HUVIHARIDUS EI PIIRDUKS VAID ERIKOOLI SEINTE VAHEL PAKUTAVAGA. AINULT PUUETEGA LAPSED JA NOORED LEIAKSID JUST VABA AJA TEGEVUSTE KAUDU OMA KOHA TAVAMAAILMAS.

TARGALT KORRALDATUD HUVIHARIDUS VÕIKS SAADA MÕJUSAKS REHABILITATSIOONIMEETMEKS, ET ERIVAJADUSTEGA LASTEST KASVAKSID VÕIMALIKULT AKTIIVSED, TOIMETULEVAD JA TÖÖVÕIMELISED ÜHISKONNALIHKMED.

ga lapsed olid loodusringi õpetajale midagi tundmatut, mis paiskas segi tema harjumuspärase maailmapildi. Ilmselt polnud ta kunagi mõelnud sellele, et õppekava (eriti hobi- hariduse oma) saab muuta ja õppijate vajadustele kohandada. Küllap polnud ta ühtki „teistsugust“ last varem näinudki ja see lihtsalt ehmatas teda. Haridusosakonnast arvati, et teemaga võiks tegeleda küll.

Paar päeva tagasi helistasin taas Nõmme noortemajja. Seal olid nüüd uued inimesed, kuid õppealajuhatajalt kuulsin, et puuetega lapsi

neil ei käi. Tema sõnul eelkõige seepärast, et neid pole pakkumagi tulnud. Kui tuldaks, küllap see vajaks pisut ringijuhtidega läbirääkimist, arvas ta. Hea külg jutuaajamise juures oli see, et õppealajuhataja arvates poleks ringijuhtidel isenesest puuetega laste vastu midagi. Aga tundus, et minu küsimus tabas teda siiski ootamatult.

Uurisin uuesti ka linna haridusosakonnast. Pika tööstaažiga kooliläise töö osakonna juhataja Andres Vakra teadis, et Kanutiaia noortemajas on küll üks tore õpetaja, kes teeb puuetega laste gruppidega head tööd. Vakra sõnul paneb aga asja siiski suuresti paika just nõudluse ja pakkumise vahekord. Võibolla peaksid vanemad rohkem soovi avaldama, siis ehk tekiks ka võimalused. Ehk peaks teemat tõesti ka haridusameti poolelt väheke suruma, nõustus ta.

TÖÖ JUBA KÄIB

Paremaid uudiseid kuulsime Tartust ja Pärnust. Pärnus on edukalt läinud koostöös SA-ga Archimedes läbi viidud europrojekt, mille eesmärgiks on olnud proovida, kuidas huviharidusse kaasamine aitab koolist väljalangemise riskiga noortel end uuesti leida. Pärnu õppenõustamiskeskus, kõik linna huvikoolid ja üldhariduskoolid on asunud koostööd tegema, leidmaks riskinõuet ja loomaks igapäevale neist võimalus pühenduda millelegi põnevale mõnes huvikoolis. Igale noorele on määratud tugiisik, kes jäl-

Need rõõmsad mesimummid on Haapsalu lastekodu kasvandike tehtud.

gib ja suunab tema edenemist, tegeleb ka perega ja vaatab, et ta uuesti ära ei kaoks. „Oleme ka ise selle üle uhked, et oleme umbes 20 rasket noort suutnud ellu tagasi tuua. See on olnud tõeline pilootprojekt, mida teistele soovitada ja mida me kindlasti oma linnas jätkame,” on Pärnu linna kutse- ja huvihariduse juht Tõnu Lapp tõesti rõõmus.

Tartus aga on võetud nõuks kõik erivajadustega lapsed huvihariduse juurde tuua ning selleks on tehtud juba põhjalikke ettevalmistusi. „Oleme rääkinud kõikide oma huvihariduse korraldajatega ja saanud aru, et nad on väga valmis erivajadustega lapsi vastu võtma. Selle murrangu jaoks on täpselt õige aeg!” ütleb Tartu linna noorsooteenistuse juht Kristel Altosaar. Tema sõnul polegi see ülesanne väga raske, aga tar-

vis on kahte asja: ringijuhid vajavad pisut koolitust, et nad oskaksid erinevate erivajadustega laste omapärasid mõista, ning tuleb koguda teavet, millised lapsed ja millega tegeleda tahaksid. „Oleme juba koolitustega alustanud ja hakanud soovet kaardistama. Tartu volikogu on selle kõik ka linna arengukavasse sisse kirjutanud ning nüüd siis on meie töö see läbi töötada ja juba konkreetsete ettepanekute ja plaanidega välja tulla.”

Kristel Altosaar lisab, et Herbert Masingu kooli ja Maarja kooli näol on neil Tartus olemas väga head konsultandid ja koolitajad. Ning et ideest saavad varsti päris kindlasti suured ja ilusad teod.

Järgmistes ajakirjades jätkame teemat ja uurime, kuidas arenevad asjad mujal Eestis. **Tiina Kangro**

Puutepunkte toetab TÜK Lastefond

Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastefond on üle-eestiline heategevusorganisatsioon, kes tegutseb oma arvuka vaba- tahtlikkonnaga ravi ja rehabilitatsiooni vajavate laste hüvanguks. Tänavu on fond pühendunud sügava ja raske puudega laste ning nende vanemate toetamisele. Selleks tehti ettevalmistusi juba eelmise aasta lõpus eriotstarbeliste hooldusvoodite toetusraha

hankimisel ning sel aastal on toimunud voodite hankimine ja jaotamine.

Lastefond alustas koostöös Procter & Gamble'iga 2012. aastal kampaaniat „Kingi lastele rõõmu”, kus koguti 24 677 eurot sügava ja raske puudega laste funktsionaalvoodite ostuks. Lastefond suutis positiivsesse algatusse kaasata sotsiaalministeeriumi ning ka riik eraldas ettevõtmise toeks 9900 eurot ühekordset toetust.

Veel on jäänud toetust jaotada neljale sügava ja raske puudega lapsele, kes vajavad eriotstarbelist funktsionaalvoodit, elukohast sõltumata. Anna vajadusest märku meiliaadressile info@lastefond.ee.

Suur tänu ka kõikidele lugejatele annetuste eest!

Need olite seekord teie: Krista Ein, Chris-Helin Loik, Aino Kruus, Kristi-Isabella Kaldoja, Katrin Pekri, Liina Karro-Kask, Maike Kull, Iivi Kallaste, Heidi Uuspõld, Ande Etti, Tõnis Tiit, Ave Tooming, Merje Frey, Merle Lints, Ülle Urbanik, Maris Luik, Aivar Pärlijõe, Mall Idavain, Küllike Lain, Virve Kaasik,

Kuido Kalm, Leili-Mai Klemets, Eva Grigor, Irene Murru, Raili Veski, Ülle Väina, Laivi Toots, Maria Praats, Ave Kongi, Eduard Välja, Külli Kaljaspuhk, Karolina Antons, Kalev Märtnens, Monika Miller, Katrin Helandi, Romet Loova, Heldi Käär, Aivi Eilart, Reet Jepisova, Jane Mõtsar, Kristel Krischka, Leili Savisaar, OÜ Kaandar, Ülle

Salula. Lisaks neile toetasid ajakirja väljaandmist riigikogu liikmed Helmen Kütt ja Kajar Lember, üks annetaja soovis jääda anonüümseks.

Maikuu ajakirja trükikulude katteks kogunes teie annetustest 607 eurot.

Suur-suur aitäh!

ISSN 2228-1312
SAAJA AADRESS:

Osa lugusid selles ajakirjas
on valminud SA Dharma
Luiga Fondi stipendiumi toel

Ajakirja väljaandmist
toetavad ka

V: E: D: U: R: E: E

Kui saad aidata.
Või kui tead
kedagi, kes saab:
MTÜ Puutepunktid
a/a 221053907379

2013. aasta 1. jaanuarist on
MTÜ Puutepunktid riiklikus
tulumaksusoodustusega
mittetulundusühingute ja
sihtasutuste nimekirjas.

Ajakirja tellimine ja aadressi muudatused

www.vedur.ee

**NB! Ärge unustage teatada meiliaadressile info@vedur.ee,
kui vahetate elukohta või ei soovi enam ajakirja saada.**

Laste fond
TARTU ÜLIKOOLI KLIINIKUM

Peetri ema Anne: "Peeter on meil eriti raskekujulise epilepsia vormiga voodihaige sünnist saati. Nüüd juba 15 aastat vajab ta jätkuvalt ööpäevaringset hooldust."

AITA AITAJAL AIDATA!

Aita meil tasuda sügava puudega voodihaigete laste lapsehoiuteenuse eest!

900 5025	5 EUR
900 5100	10 EUR
900 5500	50 EUR

www.lastefond.ee/peeter